**Az adott oldal a digitalizált kötetünkből hiányzik!
Amint lehetőségünk lesz rá, pótolni fogjuk!
Megértésüket köszönjük!**

Amennyiben Ön rendelkezik az eredeti kötet itt hiányzó oldalával, kérjük, hogy vegye fel velünk a kapcsolatot!

ambrusa@lib.pte.hu

LEGSÜRGŐSEBB TEENDŐINK EGYIKERŐL.

Köznépünk, különösen pedig a szegény földmíves nép épen nem emelkedik. Vagyona apad, erkölcsei, a régi jó magyar erkölcsök, elfajulnak, idegen elemek élősködnek rajtuk, idegen viselettel, idegen szokások, rossz erkölcsök harapódznak el mindenfelé. Komolyan afelől kell tehát gondolkoznunk, hogy mi által lehetne a köznépet emelnünk. Senki sem vonhatja kétségbe azt, hogy a köznép emelésére a legbiztosabb eszközök egyike a népiskola, a jól szervezett népiskola, mely egyiránt hat nem csak az értelemnek, hanem a kedélynek és erkölcsi világnak nemesítésére is.

Ilyen hatással birnak-e népiskoláink?

Kétséget nem szenved, hogy népiskoláink javúltak és egyre tökéletesbülnek s kiváltképen abban, a mi az értelem képzését illeti, nem is lehet ellenük panaszunk, de még igen sok a rosszúl szervezett népiskola s nagy baj az, hogy a legnagyobb részben a *kedélyképzésre*, de még inkább az *erkölcsi erők nemesítésére* nem fordíttatik elegendő gond. Az erkölcsi világot a népiskolákban is épen úgy mindenütt a munkaszeretet kifejtése, a munkálkodás által lehet leginkább fejleszteni, nemesíteni. A munkának nemesítő hatását senki sem vonhatja kétségbe. Minél munkásabb valamely nép, annál jobban ragaszkodik az ősi szokásokhoz, régi erkölcsökhöz, az erényhez, — csak a tétlenséget kedvelő, az azt megszokott nép közt harapódzik el a bün, az erkölcstelenség.

Vajjon mi történik e tekintetben népiskoláink körében, kiváltképen pedig azon népiskolák körében, a melyekben a köznép leányai nyerik a nevelést és az oktatást?

Az 1868. XXVIII. törvényczikk az elemi nép- és ismétlő-iskolákra nézve a kézimunka oktatását nem tette kötelezővé s így köznépünk leánygyermekeinek a nevezett népiskolák nagy többségében nincs alkalmuk arra, hogy az erkölcsöket és az izlést nemesítő, a kedélyt fejlesztő s az élet által is annyira megkövetelt kézi ügyességekben, nevezetesen a *női kézi munkákban* rendszeres oktatást nyerhetnének. *Azon népiskolák nagyobb részében, a melyekben a köznép leánykái éveken át tanulnak, a kézimunka oktatásról szó sincsen!* A szegény leánykák 8 évig tartó iskolázás alatt megtanulnak irni, olvasni, számotvetni, tanulnak fizikát, grammatikát, botanikát, alkotmánytant, történelmet és még több más igen hasznos dolgot — de a leghasznosabb dologból, a mire az életben szükségük volna, nevezetesen a *női kézimunkákból* nem tanulnak semmit. Jól van-e ez így? Vizsgáljuk meg, hogy mi ennek a következménye?

A ki nyilt szemekkel jár a köznép között, a következőket tapasztalhatja: Köznépünk családanyái, leányai eltértek őseik szokásaitól. — A fonás, szövés, hímzés, varrás, s a többi női kézimunkák előttük nem kedvesek, általuk nem gyakoroltatnak már oly mértékben, mint hajdan. Vannak egész vidékek, hol a köznép női minden pirulás nélkül rongyosan járnak hétköznap, de ünnepeken annál czifrábbak — s nincs rajtok egyetlen egy ruhadarab, melyet saját magok készítettek vagy csak díszítettek volna. A tisztes fejérnép tarka-barka kartonba, selyembe öltözködik ott is, a hol még öreg anyjaik egy darab külföldi ruhát sem vettek volna magukra, ott is, a hol csak egy-két évtized előtt a maga fonta, szőtte, varrta s hímezte ruhán kívül mást is viselni nem volt tisztességes dolog. — Köznépünk női lassankint elszoktak a női kézimunkák készítésétől, a szemet káprázató olcsó csecsebecsék tetszést találtak körükben, — az ősi abroszok, vánkos-czihák, kendők, kötények, stb. nem kedvesek előttük ma már, — az anya leányát már nem is oktatja a kézimunkákra, mivel maga sem ért azokhoz — mivel a kézimunkától ő is elszokott már, mivel a tétlenséget megkedvelte, megszokta. Így a leány anyjától, a férj feleségétől a folytonos munkásságra példát nem

látván, az időnek elfecsérlésére való hajlandóság terjed a köznép közt s ezzel együtt minden rossz.

Legszomorúbb példáját látjuk ennek a városokban szolgáló leánykákon, kik — mivel a női kézimunkákhoz nem értenek — szabad idejükben nem tudnak mihez fogni, minek folytán meglepi őket az unalom s ennek társai a gonosz indulatok. A család köréből kizárt szegény szolgáló leánykákat a bukás, a bűn örvényétől megmenthetné a női kézimunkában való jártasság, — az ebben való járatlanság pedig egyenesen oda vezeti őket, a hol az erkölcs megsemmisül. A kézimunkára nem oktatott leány fizetését oly dolgokra adja, mit maga készíthetne. Mennyi pénzt kidobálnak a szegény cselédek haszontalan csecsebecsékre, mennyit megtakaríthatnának, ha a női kézimunka oktatásközben — a ruhaneműek értékét megbecsülni megtanulhatták volna.

Nem részletezem tovább azt, hogy mily átok az szegény köznépünkre, hogy a női kézimunkák iránt való kedv és a hozzá tartozó ügyesség kivész; nem festem részletesebben, hogy minő hatása van annak erkölcsileg és anyagilag az egyes családokra, ha a családanyák nem folytatják az ősi szokásokat, a női kézimunkákat; csak arra az egyre mutatok rá, hogy mily nemzetgazdasági romlás származhatik abból, hogy ha köznépünk leánykái a népiskolákban a női kézimunkákra rendszeresen s a legnagyobb gonddal, mindenütt nem taníttatnak. — Napról-napra el fog terjedni népünk közt a tétlenségre való hajlandóság, a külföldi ruhaneműek, értéktelen szövetek iránt való vonzalom, az izléstelenség, stb.

A nyár folyamában tartandó női iparkiállítás alkalmával jó lesz figyelemmel kisérnünk, hogy mennyiben vesz abban részt a köznép, mennyiben hatottak az itt-ott virágzó női munkaiskolák a középosztály között, — s az illetőknek, kik arra hivatvák, hogy emeljék a magyar nemzetben az ipar iránt való érzéket, ez alkalommal komolyan tanácsot kellene tartaniok azon kérdés fölött, hogy mit lehetne tennie a társadalomnak, mit kellene tennie a törvényhozásnak, hogy a köznép leánykái a női kézimunkákban országszerte mindenütt rendszeres oktatásban részesülhessenek,

hogy a köznép női közt a női kézimunkák iránt való hajlam ott is újra fölélesztessék, hol az már kihalt.

Százakra menő tanítónő vár állásra, ezerekre megy azon iskolák száma, hol női kézimunka-tanitónőket kellene alkalmazni! Nem volna-e üdvös a női kézimunka-iskolák felállítását kiváltképen az idegen ajkú vidékeken minél előbb megkezdeni, bennük a kézi ügyesség mellett a magyar nyelvet terjeszteni?

Ezek oly kérdések, a melyeket a női iparkiállítás bizottságának figyelmébe melegen ajánlunk.

—*é*—*n*—

HOGYAN NEVELJUK KISDEDEINKET.

(Levelek egy anyához).

Harmadik levél.

Ezen levelemben, kedves leányom, a kedélynek és az erkölcsi érzelmeknek alapvetéséről akarnék rövideden szólani. Ne vedd rossz néven, ha ezúttal csak megkezdem az ezekre vonatkozó utasítást, s máskorra hagyom a kérdésnek bővebb kifejezését. A *kedélynek*, kiváltképen pedig az *erkölcsi érzelmeknek*, melyek amannak egyik legfontosabb kiegészítő részét teszik, igazi talajául szintén az anyai érzület, az anya és gyermek közt létező vonzalom és bizalom szolgálnak. A fődolog az erkölcsi és a kedélynevelés körül a gyermekekkel való helyes bánásmódban rejlik.

A gyermekekkel való bánásmód akkor helyes, ha a velük való érintkezés közben a lehetőségig vidámak vagyunk, ha velük szemben uralkodunk rossz kedvünk fölött, ha velük nem zsémbeskedünk, ha elnyomjuk szeszélyeinket. A jó kedv, a szelid mosoly, a nevetés nemcsak igazi balzsama az életnek, hanem a legjobb nevelési eszköz is. Anya! vigyázz, hogy magzatod nevetése, vidámsága, vagyis inkább kellemes hangulata, mely a mosolynak s jókedvnek forrása, ki ne apadjon soha, hanem minél rendesebben s folytonosan szeliden buzogjon az. — A jó kedvnek, nevetésnek, mosolynak, huzamos időre való eltünése mindig jele vagy következménye marad vagy lesz annak, hogy a gyermek természete megháborodott, vagy elgyengült. E jel vagy következmény mindig arra mutat, hogy gyermeked lényén komoly bajok rágódnak. Légy résen s ha kedves előtted magzatod, őrizd meg, óvd meg, állítsd vissza minél gyakrabban, minél gyorsabban, valahányszor csak

eltűnik, a nevetés forrását, a vidám hangulatot, a jó kedvet. — Minél vidámabb a gyermek, minél ritkábban hatják át a hevesebb kellemetlen érzelmek, minél ritkábban esik tartós kedvetlenségbe, annál biztosabban megóvjuk és megóvhatjuk őt a rossztól, annál szebben fejlődhetik benne az emberi léleknek minden egyes nemesebb ereje. — Hisz magunkról tudjuk, hogy lehangolt állapotban — nem vagyunk még csak a tanulásra sem képesek, és nagy elhatározásoknak, fenséges tetteknek rendesen csak a kellemes érzelmek lehetnek igazi és állandó forrásai. «A vidámság vagy jókedvűség — azt mondja Jean Paul, — azon menny, melynek boltozata alatt minden díszlik, kivéve a mérget; a jó kedv az erénynek termőföldje, virága és koszorúja».

Hogy világosan megértsd, mi az anyának és mi a háznépnek teendője arra nézve, hogy a kisdedek kedélybeli nevelése csorbát ne szenvedjen, véssed jól lelkedbe mindazt, mit *Fábián Gábor „Házi nevelés"* című könyvének, Pockels után írt következő szavai magokban foglalnak:

«A gyermekekkeli társalgásban lehetőségig kerülni kell minden rosszkedvűséget, boszankodást, szeszélyt vagy zsémbeskedést. Miután a rosszkedvű ember ellen más fegyverrel alig állhatunk elő, mint azzal, hogy mi is olyanok leszünk, mint ő, s kedvetlenségekért kedvetlenséggel fizetünk: innét elég olyan családot találunk, melynek minden tagjai közt, egész le a kis gyermekekig, mint valamely megbomlott hangszeren, bizonyos átalános rossz hang uralkodik, a nélkül, hogy a mellett mindig valamely erkölcstelen czélzat volna. Az ily házakban mintegy titkos harcza dúl valamennyinek egy ellen és viszont. Egynek sem tetszik, mit a más mível, szeret vagy nem szeret. Mindenik birálója a másiknak, nagy szerencse, ha kínzója nem. Itt szülék és gyermekek közt ama gyengéd s nyájas egymást megelőzést, mely a házi boldogságnak oly felséges bájt kölcsönöz, nem ösmerik. Az emberek egymást kémlelgetik, mindent másként magyaráznak, prédikálnak, leczkéznek, úgy hogy vele magok- és másoknak unalmat szereznek, meg nem gondolva, miként épen e hang által vész el a gyermekeknél a jó, a barátság, szívesség és meleg kebel iránti finomabb

érzelem. Az ember idegenné, hideggé lesz egymás iránt, a gyermekeknek számtalan titkaik vannak nevelőik előtt, mert félnek, hogy félre fognának értetni. Ily családoknál mindennek némi rejtélyes, alattomos, lenyomott tekintete van, mintha a legártatlanabb tett fölött is fenyítő törvényszéknek kellene tartatni.

De ez által még legjobb indulatú gyermekekben is, a kedélynek bizonyos kétértelműsége, a titkolódásra s nevelőik gyengébb óráinak fortélyos kilesésére való hajlandóság támad. Származik még e rosszkedvűségből a gyermekekre nézve más két erkölcsi rossz is: 1) az, hogy kötelességöket nem örömest teljesítik, ha az tőlök kedvetlen, zsémbes hangon követeltetik; ellenben minden jót, mit az emberbe belé kell ültetni, legkönnyebb nyugodt ész és szives szeretet által elplántálni. Mikor gyermekeinknek ajándékokat adunk, azt bizonyos nyájassággal és szivességgel szoktuk cselekedni, hogy ez által az adomány becsét neveljük, s azt előttök annál kedvesebbé tegyük. Így kellene a gyermekeknek erkölcsi oktatásainkat is, mint jótékony és szeretetteljes ajándékokat adnunk. A legderekabb szabályok elvesztik erejöket, ha nem helyes módon adatnak ki; nem hatnak a szívhez, mert nem látszanak jőni szívből, és épen a gyermekek képesek természeti érzésöknél fogva jól megfejteni azt, mi volt csak szó és betű, vagy az érzés melege által kimondva. 2) Hogy a gyermekek e járom könnyebbé tétele végett, hizelgésekkel igyekeznek nevelő-zsarnokaikat magoknak megnyerni, míg másfelől hátuk mögött mindennemű megvetést és gúnyt mutatnak iránt ok. Ez a legnyomorúbb nevelés a világon, és mégis annak szemetszúró képét majd mindenütt ott látjuk, hol a nevelés zsémbes, vén gouvernantok, vagy kedvetlen, kínzó anyák által intéztetik. Mivel immár a vénség is szereti a czirógatást és hízelgést; ravasz gyermekek e gyengeségeket könnyen hasznukra fordítják, és gyakran a legfejesebb vén leányok fölött némi varázshatalommal uralkodnak. Szabad, vagy szabadelmű nevelésnél, hol annak egész szép műve mesterkéletlenül, elfogulatlanúl s vidám kedvvel vitetik, hol egymást megértik, és melynél a gyermekekből ember fölötti tökély példányait képezni nem akarnak, elmaradnak a kétértelműség, tettetés, kötelességhezi

kedvetlenség és színmutatás mindazon szomorú következményei, melyeket, fájdalom, mint minden nevelés gúnyját, oly sok családokban uralkodni látunk.

Anyák és nevelőnők! nektek vannak főkép leczkeül és intésül irva e szavak, hogy leányaitokat a rossz szeszély, mesterkélt és mesterkéletlen kedvetlenség lelki betegségétől, mely oly sok ezer házasság boldogságát semmivé teszi, megőrizzétek. Ne adjatok nekiek magatok példát a könnyen ingerelhető, zsémbes és pityergő kedélyre, az időelőtti gáncsolódásra s általában az oly magábavonuló, különködő viseletre, melynek gyermekeitek s növendékeitek semmi okát adni nem tudják. Ha a rossz szeszély éji tolvajként meglep benneteket, kényszerítsétek s szedjétek össze magatokat nyugodt erővel s önuralkodással, vagy mondjátok inkább ki egyenesen, hogy az élet, vagy érzelem e vagy ama kellemetlensége benneteket szenvedő állapotba helyezett. Gyermekek, kivált leányok, igenis könnyen szoktak hasonló alakot ölteni, különös okok nélkül is, csupán bizonyos fejességből és némi igazán csak mesterkélt érzelőségből; rosszkedvűeknek, megbántottaknak, kéjés kegyteleneknek látszani, ok nélkül duzzogni, sötét, jelentékeny arczot venni föl, hánykolódva s hidegen tenni valamit, gúnyosan mosolygani, és mindazt cselekedni, mi által csak a rossz szeszély mind e balgatagságai magokat kifejezni szokták. Találunk fiatal leánykákat, kik e ritka mesterségben, zsémbes nevelőnéikhez, mint egyik tojás a másikhoz, úgy hasonlítanak.

Fájdalom, a kedély e kellemetlen mása rendesen egész életen által, mint valami rossz szokás folyvást tart, mert végre az ember benne kedvét találja, sőt még általa tetszeni is akar, és a rossz kedvet mintegy az uralkodásvágy kényelmes házi szüksége gyanánt tekinti. Mert a legszilajabb, durvább, keményebb férfiak is végre a háziasszony komor kórsága által szelidek, engedékenyek és békétűrők lesznek, csak szeretetreméltóbbak nem, minthogy reánk minden kényszerítés némi kemény és visszatetsző alakot szokott nyomni. A nők ama kedvetlen mivolta tehát nem annyira a házasságnak, mint inkább egy esztelen nevelés korábbi kezdő lépéseinek szüleménye. A leányok azt a házasságba rendesen magok-

kal hozzák, s ezer férj ölel nyájas menyasszonyában egy gyöngéd képmutatót, ki nehány hét mulva az érzelgős jellem minden jelképeivel lépend elő. A jobban nevelt, derült, vídám és őszinte leányok rendszerint a házasságban is olyanok maradnak, fáradalmaik s gondjaik málhácskáját elszántsággal hordozzák, minden rossz szeszélyű érzelőségnek és titkolódásnak ellenségei, s ugyanazért gyermekeiknek is értelmes nevelői.

Van még az asszonyi rosszkedvnek egy neme, mely az igen kényes és mesterkélt nevelés következménye szokott lenni, s az eszmék és érzelmek túlfeszítéséből veszi eredetét. Kinek nem jutnak itt mindjárt azon nők eszébe, kiket a korszellem, ábránd, érzelőség és tudákosság elferdített. Az efféle nők nem tudnak és nem akarnak a valódi világhoz símúlni, ők magasabb tájékokban élnek, mindenütt az élet föntebb néző pontjai után kapkodnak, gyermekeikből merő lángeszeket s eredeti embereket akarnak képezni, és átalában valami szokatlant s rendkívülit előállítani. Felette panaszkodnak, hogy meg nem értetnek, hogy senki szerintök érezni nem tud, hogy bennök az isteni szikra meg nem ösmertetik. Ők maguk körül, nehány választottakat kivéve, nem mást, mint durva, éretlen, földhöz ragadt lényeket látnak, s megfogni nem bírják, mi öröme lehet ily középszerű jószágban az égnek. Bölcs ábrándozásuk közben, e középszerű jószágon, többnyire nemök legjobbjain, kegyes gúnymosolylyal szánakoznak, meg nem gondolván, hogy ők az élesebben vizsgálók szemei előtt csak hamis aranyozások. Valamikor én ez iskolának így alakított, sokat-tudó, rajoskodó leányait láttam, mindannyiszor szánakoztam az emberiségen, mely nagyságát csillogó semmiségben keresi, s a természet szép csiráit némi divatos elvadulásban kihalni hagyta.»

Íme kedves leányom ezen rövid levélben foglalt utasítások képezik a kisdedek erkölcsi és kedélynevelésének alfáját. Vajha mindaz, mi ez utasításokban foglaltatik, — reád nézve mind fölösleges volna, vajha a te kis gyermekeidet s veled együtt egész házad népét a tiszta boldogságot visszatükröző mosoly vehetné örökre körül. — Úgy legyen!

* * *

SZILASY JÁNOS.

Szilasy János 1795-ben január 7-én született *Bögötén*, Vasmegyének kemenesaljai járásában, közel a zalai határhoz. Itt és Hosszú-Peresztegen kezdett tanulását Szombathelyen és Sopronban folytatta, a bölcsészeti folyamot pedig 1811—13-ig Szombathelyen végezte; hol noha szabad óráit Felső-Káldi *Káldy* György mellett magántanitással töltötte, ismeret és mívelődés utáni szomjában lelt módot és időt a franczia nyelvet mestertől, a görögöt a nélkül megtanulni s azon fölül magát a szívnemesítő zenében is gyakorolni.

Kedélyének iránya azon életrend felé vonzván őt, mely legtöbb időt nyujt az önképzésre s legtöbb alkalmat az ember benső s felsőbb érdekeinek szolgálhatni: világi ruháit a talárissal váltotta fel s mint a szombathelyi megye kispapja Pestre küldetvén az egyetemes papnöveldébe, a hittudományok mellett különös kedvvel folytatta a görög és a keleti nyelv tanulmányokat; némely illyr és tót társát pedig előljáróinak megbizásából, latinul dolgozott saját magyar nyelvtana szerint a nemzeti nyelvben oktatta. A theologia végeztével 1817-ki augusztus 29-én hittudorrá avattatván, Felsőbüki Nagy István és Sándor mellett Sopronban nevelőséget vállalt s eközben 1818 márczius 23-án áldorrá szenteltetett. A jóhirű ifjú papot megyés püspöke Somogyi Leopold még az évnek őszén a szombathelyi megyei papnöveldébe tanulmányügyelőnek hívta meg, mely helyzetben egy ideig helyetteskép káplánkodott is. De már 1819-ben ugyanott a keresztény erkölcstan, lelkipásztorság és nevelés tudomány tanítója lett, s e mellett a megyei növendék papságot az egyházi szónoklatban és hitokta-

tásban gyakorolta. Kezdet óta az önvizsgálat s önmunkássághoz szokva, mindjárt tanársága első két évében saját nézetei szerint dolgozta ki, még akkor deákul, hallgatói számára az általa tanított tárgyakat; Bécs közelségét az ottani tanmód, tanító- és nevelő intézetek tapasztalatai megismerésére használta fel; utóbb pedig 1824 óta az olasz nyelvvel is foglalkozott. Igy mindig tanulva és dolgozva képezvén ki magát annak a minek ismerjük, arra határozta magát, hogy a neveléstudományt, melynek értelmes és buzgó alkalmazásától — az érzések s az értelmiség józan és öszhangzó kifejtése s vezetésétől — látta függeni a nemzet jövendőjét, a tudomány jelen állapotja szerint, még pedig életrehatás végett a nemzet nyelvén, kidolgozza. Szilasy ekkor harmincz éves volt. A szent buzgósággal s kedélyes emberszeretettel dolgozott munka 1827-ben láthatott, két kötetben, világot *A nevelés tudománya* czím alatt (Budán 1827.*), s kik akkor éltek emlékezni fognak, mily részvéttel találkozott az, s hogy Szilasy azzal a tekintélyes irók sorába lépett, mert mindenik lapja az öngondolkodó tudós, a tapasztalt, sok olvasású férfiú s a gyakorlott előadóról tanúskodott; a nyelvbeli előadást tekintve pedig, ennek szabályos, tiszta, egyszerű és gondos kezelésével az iskola s az élet követeléseit egyformán kielégítette. De elérte ő vele azt is — mi talán mint közvetlen czél lebegett előtte — hogy bár e tudomány a katholikus intézetekben deákul tanittatott, a növendékek az életnek e tudományával, magán szorgalom útján, mielőbb az élet nyelvén foglalkozzanak. Nem is csalatkozott e reményben; de méltatást nyert az egyház s a tudomány avatottjainál is; s igy lőn, hogy míg hatósága részéről egymás után kettős kitüntetésben részesült, 1827-ben szentszéki közbirává, 1828-ban zsinati vizsgálóvá neveztetvén: 1829-ben a pesti hittudományi karba vétetnék fel, 1830-ban pedig, nov. 17., a m. tud. akadémia alkotó gyűlésében az igazgatóság által philosophiai osztály rendes taggá neveztetnék.

Eladdig Szilasy János a bölcsészetet csak iskoláink álláspontjáról ismerte, s vele annyiban foglalkozott, a mennyiben a

* E munkából rövidletet készített Márki József tanár Budapesten 1853-ban.

neveléstudománynak természetes alapját képezi; meghivatva már most a nemzet első tudományos intézete azon osztályához, mely különösen arra rendeltetett, hogy a philosophiai mivelődésnek s tudományos önálló szellemnek adjon lendületet: szükségét látta annak, hogy a tudomány színvonalára emelkedjék; a miért a helyes tájékozás múlhatlan feltételéhez, a filosofia történelmének, majd a minden korok kiváló s uralkodó bölcsei munkáinak közvetlen tanulmányozásához látott; s ha ekkép nyert szorosan filosofiai mivéltségével az akademiai téren folyt társas működésén s számos élőszóbeli előadásain túl nagyobb önálló munkával fel nem lépett, az csakis külső viszonyainak, az ideje legjobb részét igénybe vett hivatalkodásának tulajdonitandó. Tudniillik már 1835-ben a pesti egyetemhez az itt nagy terjedelemben tanított lelkipásztorság kir. rendes tanárává neveztetvén, a dékánságot pedig, társai bizodalmából négyszer, ugymint 1837—8, 1842—3, 1845—6, 1847—8-ban, a kormányéból 1848—9-ben viselvén, 1849 óta pedig mint az egyetemi tanács idősb ülnöke működvén: mindenbeni lelkiismeretes eljárása mellett, azon hivatási és hazafiúi kötelmének is, mely tőle a lelkipásztorság tudománya terjedelmes, még pedig magyar nyelveni kidolgozását követelte, mi által mind az ifju lelkészeknek az életen át kalauzoló vezérkönyvet akart nyujtani, mind e tudomány magyarul taníttatásának utat törni: csakis egészsége feláldozásával tehetett eleget. E mű, mely *A lelkipásztorság tudománya* cím alatt három kötetben 1842-ben látott világot, hosszas és kimerítő studiumok gyümölcse volt, s nemcsak a szakférfiak által teljes helybenhagyással fogadva, a hittudományi kar által 1843-ban Horváth József-féle jutalommal koszorúztatott meg, hanem meg a közönség által is, mely már 1846-ban új kiadást idézett elő. Valamint neveléstudománya az ember kiképzésére kalauzoló alkalmazott bölcsészet volt, úgy ezen, a keresztyénnek kiformáltatására vezető munkában is a bölcsészettől áthatott hittanár szól, mihez képest ömaga, míg amazt «keresztyén szellemben irt alkalmazott filosofiának», ezt, helyesen «filosofiai szellemben irt alkalmazott theologiának» nevezi. Mind a két irányban tehát a minden tudományok alaptudományát gya-

korlatilag alkalmazó férfiú, természetesen ezt magát is nem az alaki speculátióban, hanem az alapelvek összefüggő fejtegetésében keresi és találja fel, melyek a tudománynak belső életet, az életnek, a társadalomban s az egyén kedélyvilágában, az erény, a jog s az egély kötelmei felderítésével, az emberi magas rendeltetés létesítésére vezérlő kalauzt ad. Ily szellemben működött tud. akademiai osztályában is, melyben az organicus fejlesztésre ható jutalomkérdések jobbára az ő indítványaira alapíttattak meg; így azon előadásaiban, miket, részint az akademiai Évkönyvek, s egyebekkel kiegészítve a jelen kötet, hoznak: s mik azon szép egységet és egyezményt tüntetik ki, mely nála az ész és tapasztalás, elv és alkalmazás, tudomány és élet jótékony frigyében van.

Ez irányát táplálta pedig nemcsak azon tiszta emberiség és társas hajlam, mely, míg őt sokak jótevőjévé, minden barátjai tisztelete tárgyává tevé, egyszersmind emberismerettel gazdagítá; hanem azon számos utazásai is, mik ezt, a mívelt Európa nagyobb részét befoglalván, a világ tárgyilagos ismeretével egészíték ki. Már 1833-ki szünidejét egy kisebb olasz útra fordította, melyen figyelme fő tárgyai Velencze s Pádua voltak; 1841-ben Stájerországot és Alsó-Ausztriát; 1842-ben Felső-Ausztriát és Salzburgot, híres fürdőikkel, 1843-ban Bajorországgt, Svájcz felső részeit, s a rajnai tartományokat Aachenig; 1844-ben Cseh-, Szász-, Porosz-, Hannoverországokat; 1845-ben Württemberget, Párist, hol három hetet töltött, Londont és Oxfordot, úgy Belgiumot; 1846-ban Illyriát és Tirolt; 1847-ben újra Bajorországot, az összes Svájczot, Piemontot és Lombardiát látogatta meg; s nem egyedül a szép természetet s a városok nevezetességeit élvezte, hanem az intézetek, a tudomány nagy nevű emberei s a társas állapotok és emberekkel igyekezett megismerkedni: mi által nézeteit megigazította vagy megállapította, ismereteit nevelte, s azon felsőbb kiképezést nyerte, mely nélkül álláspontunk könnyen szűk, itéleteink korlátozottak, érzéseink nemzeti tekintetben elfogultak maradnak. Azon időszak, melybe Európa s a haza azóta lépett, ide kötötte őt; hol akademiai s egyetemi mindig buzgó munkássága közben 1852-ben azon rég érdemlett jutalom érte,

miszerint harminczhárom évi köztanári pályája után nagyváradi kanonokká neveztetvén, oly egyházi főur mellé juthatott, ki, maga is a tudomány s a fenkölt érzés embere, őt becsülni, s életét a legnemesb bizodalom örömeivel szépíteni nemes örömének tartotta. Szilasy ott is nem a tétlenségnek, hanem mint mindig az összhangzó műveltségű bölcsnek nyugalmát élte: mint zsinati vizsgáló, a hit és erkölcsiekre nézve az iskolákban püspöki biztos s főpásztorának az élet soknemű teendőiben segéde, hivatása lelkiismeretes teljesítésében töltve idejét.»

A ki a halhatatlan emlékezetű *Toldy Ferencz* által írt ezen életrajzot elolvassa és emellett a magyar nyelven írt s a pedagogia történelmével foglalkozó műveket ismeri, méltán csudálkozhatik a fölött, hogy Szilasyról, a legkiválóbb magyar pedagogusok egyikéről, azokban alig tétetik említés. Legterjedelmesebb pedagogia történelmünk is csak imígy emlékezik meg róla:

„Pesti egyetemi tanárkodása után, mint nagyváradi kanonok halt meg 1859-ben. Sokat utazott, művelt férfiu volt, beszélt több európai és keleti nyelvet. Nevelési művei között legfontosabb «A nevelés tudománya» *című kétkötetes műve 1827-ből, mely a külföldi vívmányok gondos felhasználásával főleg Milde jeles munkája nyomán készült s mind a népiskolai, mind a felsőbb tanítást felöleli; korában hézagpótló volt.“*

Ezen körülménynek tulajdonítandó azután azon szomorú jelenség, hogy még műveltebb magyar tanítóink is sokkal többet tudnak akárhány sokkal kisebb jelentőséggel biró és számba sem vehető hatású német pedagogiai iróról, mint Szilasyról, a kinek *Neveléstudománya* a legelső nagyobb szabású és önállóságra mutató magyar műnek tekintendő e téren és a kinek főleg nevelési kérdésekkel foglalkozó *Filosofiai tanulmányait* Toldy Ferencz eme szavakkal bocsátotta közzé: «Bármily irányhoz tartozzanak is, kik e lapokat figyelmökre méltatják: nem lesz — így vagyok meggyőződve — ki a tiszta főt, az igazság elfogulatlan őszinte keresőjét, a vallásos és emberszerető keblet, mely maga nemesíti a tudományt s a nemzetének minden irányban javára törekvő hazafias írót benne felismerni s szivesen méltatni, kész ne legyen.»

Ugyanezért a midőn elhatároztuk, hogy folyóiratunk hasábjain Szilasy János emlékezetének nagyobb tért szentelünk, egyrészt azon mulasztást akarjuk jóvá tenni, a melyet mi a mai kor gyermekei, a nemzet legszebb korszakában áldásosan működő, kiválólag nemzeti irányú pedagogusunkkal szemben elkövettek, másrészt pedig az ő nevezetesebb nevelési műveinek ismertetése által olvasóinkban Szilasy munkái iránt való érdeklődést fel kívánjuk ébreszteni, annyival is inkább, mivel úgy vélekedünk, hogy e művek tanulmányozása nagyban előmozdíthatja olvasóinkban nemcsak a nevelői szakműveltséget, hanem azon nemzeti érzületet is, a melynek minden egyes nevelőt és tanítót át kellene hatnia.

Szilasynak minden egyes munkáját át meg áthatja a hazafias gondolkozás s nemzeti érzület. Az ő műveiből épen azt tanulhatja meg a magyar nevelő, a magyar tanító, a mit a külföldi pedagogusok munkáiból meg nem tanulhat. Míg a német pedagogusok a német nép eszményképével foglalkoznak, míg a francziák a franczia nemzet természetének megfelelő nevelési utakról és módokról szólnak, — addig Szilasy műveiben, a melyek korántsem tekinthetők fordításoknak avagy egyszerű utánzásoknak, — a magyar néptanító, a magyar nevelő megismerkedhetik a magyar nép jellemével, a vele való bánásmód titkaival, a nemzeti czéllal s a czélhoz vezető eljárásokkal.

A magyar nemzetet Szilasy egyik művében imígy jellemzi: «A magyarban egyesülve találjuk a nemzeti lelket a hazaszeretettel. Tehát a nevelő tartsa kötelességének, hogy ezen egyességet fentarthassa és megerősíthesse. Mi a nemzeti lelket illeti, erre nézve tartsa szem előtt ezeket: a magyar, testét tekintve erős, izmos és kemény alkatásu, erkölcsére nézve egyenes szivű, nyilván szóló s cselekvő, egyenességet szerető és követő, barátságos és vendégszerető; indulataira nézve bátor, tűrő, büszke; polgári gondolkozására nézve törvényes alkotmánya mellett buzgó, koronás fejedelmét józanon tisztelő, a törvény értelme szerint iránta engedelmes és hűséges; lelki tehetségeire nézve a tudományokra, művészetekre s mesterségekre alkalmatos. Továbbá a most leírt

nemzeti lélekkel egyesíttessék a haza józan szeretete; annak idejében a növendék elébe terjesztve: hogy az igaz hazafinak legtisztábban kell szeretnie ember- s különösen polgártársait, szeretnie kell minden népet, jót, nagyot és hasznost, kötelessége teljesítésében maga iránt szigorúnak és részrehajlatlannak kell lennie, az igazságot össze kell kapcsolnia jósággal és nagylelkűséggel, hogy az igaz hazafi nemcsak a hozzá tartozókat szereti, nem ragaszkodik a rossz szokáshoz és nemzeti büszkeséghez, hazája fogyatkozásait nem nézi hideg vérrel, hogy továbbá a jó hazafinak a külső hasznokat gyakran fel kell áldoznia s a mellett is, hogy a jónak gyakorlását ellenző emberekre talál sokszor, félreismertetik s hálátlansággal fizettetik: e mellett is örülnie kell, tudván, hogy a jót akará s hazája boldogságát előmozdítani kívánta, tudván, hogy szíve helyben hagyja tetteit és a jó emberektől becsültetik, tudván igyekezetének következményei gyermekeire s mindazokra jótevőleg hatnak, kik munkálkodását közelebbről szemlélik, hogy végezetül a jó hazafinak mindegyre táplálnia és nevelnie kell a hazafiságot önszivében, részint oly férfiakkal társalogván, kik hazafiuságát elevenítik, részint különféle népek történetét olvasván s azokban a hazafiságot, mint legnemesebb polgári erkölcsöt vetélkedve követvén.»

Melyik idegen pedagógus szólhat így hozzánk!

Ugyancsak ily fenkelt szellemben szól Szilasy a nemzeti műveltségről azon értekezésében, a melyben a *helyes műveltség* fogalmát fejtegeti. Elfogadván azon tételt, hogy a helyes műveltség abban nyilvánul, hogy az ember *önmagával, a nemzettel* s az egész világgal összhangzásba jöjjön, azon fejezetben a melyben arról szól, hogy miként kell az embernek saját nemzetével és ennek érdekeivel öszhangzásba jönni, a következőket mondja:

«Korunkban a nemzetek nincsenek oly szorosan elválasztva, s oly érintetlenül egymástól elszigetelve mint hajdan voltanak. A könyvnyomda, posta, mesterséges utak, gőzösök, távirások és más ilyek a hely és tér gátjait összetörvén, a nemzeteket egymáshoz közelebb hozzák. És ugyan hol fog az emberi találékonyság megállapodni, vagy inkább hová fog még hatni? Európa Ázsiától

kölcsönzé a míveltséget; s halmozott mértékben adja ugyanazt vissza. Görögország hajdan a művészetek és tudományok ápolója, terjesztője volt; most ő a növendék és tanítvány, azoktól vevén életerejét, azoktól nyervén kifejlődését, kiket ő hajdan ápolt, tanított. Így tér vissza a mívelődés azon országokba, melyekben régente eredetét vevé s táplálékát nyeré. Amerikába nyugoti Európából az új lakókkal ment által; és ime az új nemzetek között mily szépen növekedik ott, sőt mily jó sikerrel jő onnan ide vissza? *Köztünk azonban, úgy látszik, örökös lakhelyet foglalt, és soha nem fog tőlünk távozni; ha nemzeti jellemünkhez hívek maradunk.* Igen, egy törzsből eredvén, az öröklött testalkat, nyelv, erkölcs, szokás bizonyos nagy családot képze belőlünk, mely a számíthatlan viszontagságok ellenére is maig fenáll, s fen fog állani, ha isten is úgy akarja, évezredekre. Van tudniillik valamely éltető és olvasztó erő a nemzetekben, mely legyőzvén a halálos ellenségeket, és felosztván az idegen elemeket, új életet ad a jól küzdőknek, és szorosan összekapcsolja az előbb össze nem illőket. Ha azt nem tanusítaná az emberi nem, a most virágzó nemzetek története: ellenmondhatlan bizonyságot szolgáltatna magyar hazánk kifejlése s jelen állapotunk. Koronként elősorolhatjuk a magyar nemzetre rohanó rémítő vészeket és a kész halálra vezető küzdéseket; századonként felhozhatjuk a közünkbe vegyült különféle idegen elemeket: s mégis élünk, s mégis mozgunk annyira, hogy a külföld, a magokban méltán megbizott nemzetek is kezdenek figyelni tetteinkre s életbe vágó törekvésinkre. Ez a mívelt honfi figyelmét el nem kerülheti, ezt az igaz hazafi figyelmének nem szabad elkerülnie. A mult idők bal és szerencsés eseményein okulva, a nálunk oly annyira szétágazó erőket központosítva, a velünk egyezni nem akaró elemeket okkal móddal hozzánk kapcsolva: leszen jövendőnk talán dicsőbb a multnál.

Szent István volt köztünk az, ki a királyi czím fölvétele által új korszakát alapítá a magyar nemzetnek: tőle veszi eredetét alkotmányunk; ő tette le vagy erősítette meg polgári, részben még ma is fenálló, intézeteink talpkövét. Majd négyszáz évig küzde különböző viszályok közt nemzetünk: midőn nagy Lajos,

pénzereje, fegyverhatalma és személyes tulajdonságai által a világ hatalmasai között oly tekintélyt vívott ki, melynél fogva szava eldöntőleg nyomós volt Európa mérlegében, s az Adriai, Balti és Fekete tengerig hangzott fejedelmi parancsa. Száz évvel később Mátyás a nemzeti érzetet hatalmasan felköltötte a magyarban: az országot ben, és az erő, hatalom és gazdagság magas fokára emelvén. És ime itt a három fénypont nemzeti életünkből! ötszáz év hosszú lefolyta hozá azokat létre: s hová juthata a magyar, ha a kedvező körülményeket annak idejében jól használja? Azóta három egész század merült az örökkévalóság mély tengerébe. Ezek közül az első, vagyis a kereszténység XVI-ik százada a keleti s nyugoti, nemzet- és országveszélyeztető befolyás időszaka volt. A másodikban, vagy a keresztény világ XVII-ik századában a nemzeti visszahatásból származott forradalmak, a nemzeti és vallási szabadságért vívott harczok folytanak. A harmadik vagyis keresztény számolásunk XVIII-ik százada a nemzet és király közti kibékülésnek, az ujabb rend kezdetének és a nemzetiség gyengülésének időszaka vala. Most töltjük Mátyás kormánya után a negyedik századot.

Köztünk a mívelt lelkű hazafi körültekint, és szemesen vizsgálja: a magát fenhordozó, komoly, bátor lelkületű spanyol miként küzd közügyeinek kiegyenlítéseért, a nemzeti jólétért; az erőteljes, nyugtalan franczia miként ügyekszik nevelését, tanítását, bel- és külviszonyait jó rendbe hozni; a mélyen gondolkodó, messzelátó, határozottan cselekvő angol hogyan törekszik az egész világgal kapcsolatba jönni; a szünet nélkül munkás, iparüző, mindenre alkalmas német mint terjeszti ki magát az egész föld szelidebb részeire; a hajdan dicső, később elaljasult, ujabban ismét fölélesztett görög hogyan alakítgatja, míveli országát; a példátlan s gyors kifejlésü éjszakamerikai miként alkot új világot, és miként teremt egy, nem sokára igen nagygyá leendő új nemzetet. Csak hogy e részben soha nem szabad szem elől téveszteni: miszerint az örök bölcseség, mely az embert e föld lakójává rendelé, minden nemzetnek bizonyos czélt tűze ki; miszerint továbbá minden nemzet egyedül azon feltétel alatt remélhet üdvet, bol-

SZILASY JÁNOS.

dogságot, ha gondosan elébe tett rendeltetéséhez alkalmazza magát. A ki tehát erőt érez magában arra, hogy a nemzetnek vezetője vagy legalább tanácsadója legyen, éretten fontolja meg, mi lehet s minek kell lenni a szeme előtt lévő nemzetből? mely eszközök vezetnek czélhoz, és milyen leszen az egész nagy munka folyamatja? Szent könyveink szerint Mózes különös uton s módon hivatott s rendeltetett a héber nemzet vezérévé. De még Numa, Lycurgus és Solon, Nagy Károly és Péter, valamint minden más nagyjai is a nemzeteknek a gondviselés különös eszközei gyanánt tünnek föl. Ők a közellévő, apróbb érdekeket mellőzve, nagy eszmékből indultak ki; és így a nemzeteknek nemcsak alkotói, hanem úgyszólván, örökös fentartói lettenek. Korunkban hasonló szellem lengi át a nemzetek képviselőit: ezek az emberiség s nemzetiség fenséges eszméjétől áthatva egész erővel oda irányoznak, hogy a nemzeti jólét a közbéke megzavarása nélkül eszközöltessék. Csudálatra méltó eszméket és nagyszerű tárgyakat fejtegetnek a franczia, de még inkább az angol parlamentek. Ez már is így vagyon, de még inkább úgy leszen; ha a nemzetek műveltjei még jobban átlátják: mitől függ közjavok, mi föltételezi üdvöket. Leszen idő s talán nincs messze: midőn az irók elmésen kifejtik és gondosan meghatározzák, mik teendőink s miként fogjunk azokhoz. Leszen idő s talán már közel van: midőn a hatalmasok lelkiismeretesen gondolkoznak, itélnek és határoznak azok felett, mik a közügyeket s külön érdekeket illetik. Leszen idő, s talán már itt vagyon: midőn a nemzet lelkesbjei itt a mezei gazdaságra és népnevelésre, ott az iparra és kézmüvekre; itt a komoly tudományokra, ott a szépmüvészetekre; itt a különvált egyes érdekekre, ott a közjót eszközlő intézetekre fordítják figyelmöket. Leszen idő, s kell lenni időnek: mikor egyrészről a nemzet műveltjei, a tudósok; másrészről a szükségesek termesztői, a mezei gazdák; középen pedig az iparosok és kereskedők öszhangzólag működnek. Igen, az önmagokkal kibékült, művelt emberek egyezve hatnak a közjóra; egyesített erővel ápolják, emelik a nemzetet.

A nemzet bölcs nevelése 1) kereszténységen, 2) kitűzött dicső

czélon, 3) folytonos előhaladáson, 4) kitűrő, tartós munkásságon alapúl. De alkalmazzuk ezeket honunkra, nemzetünkre, es lássuk mik a teendőink.

Itt mindenekelőtt szeretném kijelölni: kikből áll a magyar nemzet, következőleg, kik tartoznak hozzánk. Talán legjobb leszen a dolgot nem venni szigorun, mert bizonyos, hogy Krakkótól Ádriáig, Bécstől Havasalföldig mindenütt találunk magyarokra; és így bizonyos az is, hogy a magyar nemzet nem oly kisszerű, mint némelyek hiszik, vagy másokkal el akarják hitetni. Az általam most keresztvonallal kijelölt föld oly kies, változékony, termékeny és dús, hogy az elhiresztelt Kanaannal alig volna valamelyikünknek kedve azt fölcserélni. Folyóink nagyok, pompásak. Hegyeink bortermők, vagy nemes érczczel gazdagok. Földeink mindent búján tenyésztők. Legelőink nyájakkal, falkákkal, seregekkel terítvék. Erdeink szálas fákkal és más jótéteményekkel ellátvák. Csűreink asztagokkal, kazalokkal telvék. Egy szóval a természet irántunk épen nem mostoha, sőt mondhatni, édes anya. A nép, mely e szép földet lakja, nem kisszámú. Növekedhetése nincs korlátozva. Nagy folyója és tengere által közösülésbe jöhet az egész világgal. Vajha minden visszavonás nélkül mindnyájan szorosan egyesülnénk! Vajha minden testi s lelki erőinket, vajha minden tehetségünket gondosan kimívelvén, mindnyájan a nemzeti jóllét után törekednénk! Vajha mindenki tudná és érezné: hogy tagja e nemzetnek, hogy a magyar nemzet szép része az emberi nemnek! Vajha mindenki szigorún kikérdezné: mit tett e nemzet közjavára? mit tett és tehet a magyar emberi nemünk tökéletesítésére?

A most érintett tárgyak csak azáltal eszközölhetők, a most említett czélok csak oly föltétel alatt elérhetők, ha a magán és köznevelés szilárd alapokra építtetik. Az öszhangzás, a harmónia minden jónak véghezvitelére szükséges. Tehát valamint a nevelőnek azon kell lenni, hogy a növendéknek teste és lelke, esze és szive öszhangzásban legyenek: úgy a népvezetőnek azon kell iparkodni, hogy gazdag és szegény, tudós és tudatlan, előljáró és alattvaló bizonyos czélok eszközlésében egyesüljenek. Én meg-

vallom, ily kívánatos öszhangot, ily ohajtott egyesülést religio nélkül nem látok eszközölhetőnek. Ezután pedig kérdem: vajjon becsültetik-e illetőleg a religio? Szeretném mondhatni, hogy nálunk a csalások hallatlanok, hogy a börtönök üresek, hogy fenyítő bíráinknak nincs dolguk. Szeretném mondhatni, hogy a családatyák és anyák házukat illő fegyelem alatt tartják, hogy a szülők gyermekeiknek jó példát adnak, hogy minden házikör épületes, erényes. Szeretném mondhatni, hogy néptanodáink ügyes tanítókkal ellátvák, hogy ezekben gyermekeink keresztény módon neveltetvék, hogy itt növendékeink életbölcsességre, emberszeretetre taníttatvák. Szeretném mondhatni, hogy templomaink buzgón látogattatnak, hogy papjaink leginkább a lelkiekre ügyelnek, hogy mindenütt mennyei tanítónk szelíd szelleme uralkodik. Azonban igazat szólva, ki kell mondanom, hogy nálunk sem történik a religióra nézve mindaz, mi helyesen történhetnék; ki kell mondanom, hogy templomban, iskolában, házi körben, közéletben mindenütt találunk hibákra, fogyatkozásokra. Ennyit a religióra nézve.

Mi pedig a tudományos míveltséget illeti: tagadhatlan, vannak kisdedovóink, vannak néptanodáink, vannak árvaházaink, vannak tanító-képezdéink, vannak nevelőink. De elég-e ez? Itt is igazat szólva, a most említettem intézetek nagyrészt nálunk még oly újak, oly gyérek, hogy sok helyen még nevök is ösmeretlen; és igy befolyásuk sem oly jótevő a nemzetre, mint természetöknél fogva lehetne. Tekintvén továbbá középtanodáinkat, a gymnasiumokat, ezek száma hazánkban nem kevés, elrendezésök nem egészen helytelen, itt-ott mellékök helyezve a reáltanodák; azonban jó iskolai könyvekben hiány van, a latin irodalom mellett a görögnek nem eléggé ügyes és gondos a kezelése; a szív nemesítése, a külső illedelem megszoktatása, a testi erők és tehetségek illő kifejtése és gyakorlása, a tekintélyes és idősb emberek iránti tiszteletre, a szülők s előljárók iránti köteles engedelmességre szoktatás, szent religiónk igaz becsülésének és életbe vezetésének eszközlése, egyszóval a test- és léleknek, az ész- és szívnek, az egész embernek, népnek és nemzetnek öszhangzó mívelése és ne-

velése még sok gondot és munkát kíván, még sok javítást, pótolást, tökéletesítést igényel. Korunk egyik irányát nem hagyhatom szó nélkül, s névszerint is ki akarom jelölni: tudniillik most rendszerint azt kívánják és sürgetik, hogy növendékeink minél több reálismereteket szerezzenek, minél többet lássanak, halljanak, olvassanak, tapasztaljanak. A mit ki merne helyteleníteni és roszszalni? Azonban talán nem alaptalan azon aggódás, hogy a sok anyag gátolja a testi s lelki erők természetes kifejlését; hogy a legjobb ész sem képes a vele közlött sok anyagot földolgozni, elrendezni, haszonra fordítani.»

Így szólt Szilasy nemzetünkhöz már ezelőtt évtizedekkel a nemzeti nevelésről, — s a mit akkor így elmondott, annak még ma is megvan a jelentősége. — Népnevelési egyesületeink, melyekről oly lelkesedve szól, még ma sincsenek nagyobb számmal, iskoláinkban a túlterheltetés ellen még mindig jogosultan történnek a felszólamlások. Bizony a mi nemzeti nevelés érdekében eddig történt, még nem elég, — sokkal, igen sokkal többet kell még tennünk, ha azt akarjuk, hogy ama küzdelemben, melyet az államokat alkotó elemek a létért küzdenek a művelődés terén, győzedelmesen megállhassuk a sarat. Ma még inkább szükségünk van arra, hogy *mindenki szigorúan megvizsgálja: mit tett nemzete közjavára? mit tett, mit tehet a magyar emberi nemünk tökéletesítésére?*

A mily mély nemzeti érzület hatja át Szilasynak a nevelésről szóló bölcsészeti értekezéseit, ép oly hazafias szellemben irta meg jeles *Neveléstudományát* is, a mely figyelembe veszi ugyan az 1822-ben hozott azon pozsonyi zsinati határozatot, a melynél fogva a nevelés tudományának *Milde* és *Demeter* által irt szakmunkák szellemében kell hazánkban a kath. iskolák számára elkészíttetniök, azonban ennek daczára a mű mégis annyira önálló, hogy róla a szerző méltán elmondhatta előszavában: «A neveléstudomány tanítói s tanulói, hogy mennyiben használhatják e kérdésben forgó munkát, meghatározni nem bátorkodom, a mit tennem másképen is lehetetlen; az iránt mindazáltal ezeket is bizonyosokká teszem, hogy mindent, a mit vagy különféle könyvekben s különösen azokban olvastam, melyek a nevelésre s tanításra

nézve legjobbaknak tartatnak, vagy *tulajdon tapasztalásom szerint jónak találtam, tudományos rendbe szedni s legalább röviden itt előadni igyekeztem.*"

Szilasy *Neveléstudományát* két kötetbe foglalta. Az első kötetben a bevezető részen kívül, melyben a nevelésről, nevelőről és a neveléstudományról 30 §.-ban értekezik *a nevelés közönséges tudománya* foglaltatik. Ezen részt a szerző négy főszakaszra osztotta; az első szakaszban a *testi erőkről*, a másodikban az *ismerő tehetségről*, a harmadikban az *érző tehetségről*, végre a negyedikben a *vágyó tehetségről* és ezek kifejtésmódjáról szól. A második szakasz, melyben az esmerő tehetség tárgyaltatik, a többinél terjedelmesebb s három czikkelyre van osztva: az első czikkelyben az ismerő tehetségnek belső (formális) míveltetéséről, a másodikban ugyanennek tudományos materialis míveltetéséről általában, vagyis a tanítás közönséges tudományáról, vagyis az általános módszertanról (didaktika), a harmadikban végre az ismertető tehetség tudományos kimíveltetéséről, vagy az egyes tantárgyak közlésének módszeréről szólnak az egyes pontok. — Az első kötet 23 nyomtatott ívre terjed.

A második kötetben szerző a nevelés *különös tudományát* szintén három szakaszra osztva tárgyalja. Az első szakaszba «a nevelésnek azon szabásai vannak foglalva, a melyekre a közintézetekben szükséges vigyázni, a másodikba pedig azok, melyek különösen a házi nevelést illetik; a harmadikba végre azok, melyeket a különböző nem, állapot és rendeltetés miatt kell szem előtt tartani. A második kötet az elsővel hasonló terjedelemmel bír.

Szilasy «Neveléstudományának» nyelvezete a vele egykorú művek nyelvezete mellett kiváltképen egyszerűsége és világos volta által tűnik ki. Az általa alkalmazott *műszók* nagyrésze meg maradt szakirodalmunkban. A nyelv tisztaságára nagy gondot fordított, de azért nem tartozik az esetlen szófaragók hibájába. Előszavában erre nézve a következő álláspontot nyilvánította ki: «Különösnek tetszhetik előadásomban az is, hogy még a saját ki fejezéseket vagyis az úgynevezett *mesterszavakat* is magyarra fordítottam; a mit részint azért cselekedtem, hogy kijelentsem,

mennyire irtózom azoknak vétkes gondatlanságától, kik a magyar beszédbe s írásba szükség nélkül idegen szavakat szoktak keverni, részint pedig azért, hogy a dolog értelmét könnyebbítsem, mert soha sem értjük azt tökéletesen, a mit anyai nyelvünkön, ha különben ezt is jól tudjuk, ki nem tudunk fejezni. Korántsem szándékom azonban a görög és deák eredetű, vagy más idegen, de a szükség vagy hasznos könnyebbség miatt szokásba jött szavaknak nemzeti nyelvünkből való kiirtását eszközölni, előmozdítani, örömest azokkal tartván, kik az olyatén szavaknak megtartása s használása által a tudományos irásmódra nézve könnyebbséget és hasznos rövidséget reménylenek.»

A mi az általános oktatás- és neveléstant illeti, Szilasy sokban *Mildének* és *Niemeyer*nek nézeteihez csatlakozik; a mi pedig az egyes tantárgyakra vonatkozó módszertanra és az iskolai és nevelőintézeti rendtartásra és nevelési szabályokra vonatkozik. azokban a «Neveléstudomány» hazai viszonyainkat kellőleg számba vevő eljárást követ. Nem esik azon pædagogiai írók hibájába, kik a hasonló művekben azt mondják el, hogy miként kell eljárniok a külföldi tanítóknak a külföldön érvényben levő tantervek megvalósítása körül, s a külföldi nevelőintézetekben, hanem egyenes utasításokat ad az akkoriban érvényben volt „*Ratio educationis*“ értelme szerint. — Bármely fejezetét olvasgassuk is ezért a nevezett munkának, különösen pedig a második kötetnek, mindig megtaláljuk abban azt, a mi több később készült hasonló munkából hiányzik, nevezetesen a gyakorlatiság, az általános szabályoknak magyar viszonyainkhoz való alkalmaztatása. — Különösen kiemelendő, hogy Szilasy «Neveléstudományában» a két nem közt létező különbségeket is eléggé figyelembe veszi s a nőnevelésről, leányiskolákról, leánynevelő intézetekről a munka terjedelméhez képest sokkal többet szól, mint a később keletkezett munkák. — Ugyanazért a «Nemzeti Nőnevelés» olvasói előtt kétszeresen érdekesnek és tanúlságosnak tartjuk a Szilasy-féle «Neveléstudomány» tanúlmányozását.

Ne legyen tehát tanítónőképző intézeti könyvtár, melyből e mű, valamint minden más a nevelésre vonatkozó, Szilasy által irt

könyv hiányozzék, ne legyen leányiskolai könyvtár, a mely számára a régebbi magyar neveléstani munkák közt ez első sorban meg ne szereztetnék. — Részünkről még nem tekintjük e sorokkal Szilasy emlékezetének szentelt czikket befejezettnek, legközelebbi számunkban a jeles pædagogusnak a leánynevelésre vonatkozó és Rousseau Emiljéről szóló nézeteit fogjuk olvasóinkkal megismertetni.

y. r.

EMLEKEZÉS TOMPA MIHÁLYRÓL.

Felső-magyarországi szép vidékeink némely részének megtekintése után a dobsinai vasút-vonalon utaztam Miskolcz felé. A szorgalmas sajóvölgyi nép minden erejét megfeszítve használta föl a derűlt nyári napokat, melyek a gyakori esőzés után a külső munkának nagyon kedvezők. — Festői tájrészletekben gazdag vidékeken vonúlt el utunk, s a mindinkább szélesedő völgyekben nem egy karcsú torony vonta magára figyelmemet. Végre *Hamva* is szemem elé tünt. Az a sok kép, melyet képzeletem e vidék, e helység, e paplak, e temető milyenségére nézve éveken át alkotgatott; az a sajátságos, tiszta rokonszenv, mely lelkületemet rég idő óta Tompa Mihályhoz füzé: egyszerre mintegy fölfokozódva megújúlt bennem, s izgatott, hogy *Kövecsestől*, ha gyalog is, betérjek a még jó tova levő Hamvára. Határában már több emberrel szóba állottam, hogy Tompánkra vonatkozólag is kérdezősködhessem. — Valóban nagy kegyelettel szólottak róla mindannyian! Mindenki tudott róla valamit mondani, mivelhogy ő mindenkinek szerzett valami örömet. A keresztelésre vitt gyermeknek vánkosait diszítette fel rózsabimbókkal; a felnőtteknek oltó-gallyakat és virágmagvakat adott; a szülék közől többeket költeményeinek egyes köteteivel örvendeztetett meg; esketö beszédei által a házas felek előtt vált feledhetetlenné, gyászbeszédeivel pedig a sebzett szivek megnyugtatására hatott maradandólag. Mintha édes atyjok utószavait emlegetnék, akként őrzik ők Tompa egyes kifejezéseit. Ellesték még apró szokásait is, s nagyértékű dolognak tartva emlegetik azokat. Ennyire el vannak telve a Tompa neje iránti tisztelettel is. Merik állítani, hogy „*Tompa még*

sem lett volna oly országra szóló ember, ha a felesége nem volt volna olyan derék asszony."

Égető meleg volt, midőn a hamvai magasan fekvő temetőbe érkezém. A bejárattól balra azonnal szemembe tünt nagy költőnk nyugvóhelye. Épen két nő lépett ki a vadgalambszinű vaskerítés ajtócskáján s tőlem ellenkező irányban elsiettek. Az egyik nő, mint megtudtam, Tompáné, másik Csiziné, Tompa egyik hivatalbeli utódjának özvegye volt. Koszorúkat hozott a költő neje, s mindennapi szokásához híven, meglocsolgatván a virágokat, sietve hajtatott Putnokra, kényelmes és szép saját lakására.

Tompa kedves kis rózsaerdő alatt nyugszik. A rácsozaton belül fokozatosan magasabb fehér és piros rózsafák veszik körül a sírt. Alant, a sír márvány lapján, lobéliák, mályvák, nefelejcsek stb. díszlenek, s mindezeket hat szép kerek-ákácz védi a nap és szél nagyobb ereje ellen.

A kerítésben két emlékkő tűnik szemünk elé. Egyik az apáé, másik a fiúé. Díszes, magas szürke márvány amaz, emez pedig a legegyszerűbb. Egyiket a nagy tisztelet, másikat a nagy fájdalom emelé. A kicsiny kőről már lekopott az irás, a díszes pyramisoszlopon ez olvasható:

Tompa Mihály: 1817. szept. 28—1868. július 31. A megdicsőült emlékére gömörmegyei tisztelői.

Természet! ki ezer képben tükrözte halálod
S új életre hogyan kelsz, ha üdül a tavasz;
Most öleden nyugszik, maga egy burkolt szomorú kép,
Várva nagy értelmét bús tele titkainak
Lágyan öleld hű dalnokodat s ti, szerette virágok
Üljetek ágya köré — mondani méla regét. *

A temetőtől s az ennek közepén levő templomtól néhány lépésnyire van a paplak. Tompa idejében — mondják — egy virág-oázt képezett, ma azonban annak már semmi nyoma, s udvar és minden a falusi papok és tanítók lakásainak legismeretesebb jellegeivel bír. Az épület tornáczáról messze ellát a néző s semmi sem gátol abban, hogy lelkünk az előttünk pompázó kép

* E kegyeletteljes sorokat a költő szeretett költőtársa, Arany J. irta.

élvezetébe elmerüljön. Előttünk tágas róna terül kettészakasztva a kacskaringós Sajó által; távolban a gömöri és szepesi hegyek összeolvadt képei körvonalozódtak. — Természetesnek találjuk, hogy a költő kedélyére és fantáziájára e fenséges vidék oly benyomásokat tett, melyeknek maradandó nyomai költészetében gyakoriak.

A lelkészi lak tőszomszédságában az iskola van. Jól gondozott s eléggé czélszerű épület. Lakója, Győri János, a megyei tanítóság egyik előkelő tagja, s úgy iskolázottságánál, mint tanítói érdemeinél fogva tiszteletet érdemlő kedves személyiség. Tompa is sokra becsülte őt, sőt legbizalmasabb barátai közé tartozott. Az élő emberek közől aligha tudna bárki is jellemzőbb adatokat közölni a nagy költőre nézve, mint ő; de e férfiú olyannyira szerény, hogy nevét a Tompáéval összekötni soha sem lesz hajlandó. Élőszóvali közlésekben azonban nem fukar. Tőle tudtam meg, hogy Tompa szorgalmas látogatója volt az iskolának. Órákon át tanítgatott, avagy elmerülve nézte a gyermekeket, «az istenség remek ékszereit». Ilyenkor fölötte hallgatag volt, egész lényén sajátságos, majdnem megdöbbentő mélaság vett erőt, s midőn merengéséből fölébredt, kifogyhatatlan volt a dicsérő nyilatkozatokban. A világ legnagyobb embereinek tartotta a tanítókat, s mint ilyet, Győrit számtalanszor megölelte és megcsókolta. Végtelenül örült, ha Aranytól, Petőfitől, Gyulaitól vagy esetleg tőle szavaltak a gyermekek költeményeket, az pedig igen lehangolta, sőt ingerültté is tette, ha az *erkölcsi regulákat* karok szerint tanúlgatták. Sokszor dalolt és játszott velök s gyermekeskedéseiken oly jóizűeket nevetett, hogy a komolyabb természetű Győri János mai nap is furcsa dolognak tartja azt. Rendkívül fel tudott lelkesedni, s ilyenkor szive hihetetlen módon dobogott. Az érzések iszonyú rohama lepte meg, ha valakit várt, s kétségbeejtőleg szenvedett, ha neje csak tiz perczet késett is. Alig képzelhető gyöngédséggel szerette nejét, s ha őt a házi szükségletek beszerzése, pl. Putnokra való menetel alkalmával egy rövid napra nélkülöznie kellett, a leggyötrőbb kínokat állotta ki. Élénk fantáziája mintegy korlát nélkül csapongva teremtett helyzeteket, melyekben nője

baleseteit szemlélé. Ily módon is roncsolta idegzetét, mely a benyomások iránt tulságosan fogékony volt.

Az első mélyebb rázkódást lelki életére az *Édes János* halála okozta. Régi barátság köteléke fűzte őket össze, s annak eredete a sárospataki iskolai életig vissza nyúlt. Édes János a nagyhirű esperes-lelkész Édes Albertnek testvére, a még nagyobbhirű Édes Gergelynek pedig fia volt. Bámulatosan eleven észjárás, határozott karakter, a köznép jóléteért hevülő, barátságot kedvelő, izgékony természet jellemzé. Előbb Imolán, majd Zádorfalván lelkészeskedett. Mint szónok hevessége s gyujtó beszédei által vonta magára a figyelmet. Majdnem egész a lázításig ment az akkori népjogellenes viszonyok ostromlásában. Honfiúi érzése nem szerette a korlátokat. A nép és az ifjuság védője, támasza volt. Már fiatal korában «János bácsi»-nak keresztelték el. — Örömmel szemlélte a Tompa népszerűségre emelkedését a *Népregék által*, s midőn tudomására jutott, hogy a pesti élet nem kedvez a költőnek, fáradhatatlan buzgalommal ostromolta Dapsi Pált, hogy a Tompa bejei pappá lételét keresztül vigye. A jelölt «országos» hirére való hivatkozás hallgatásra s engedékenységre birta ugyan a traktuális gyűlést; de az érdekek és forma megsértése, mivel Tompa káplán sem volt, erős ellenszenvet támasztott a fiatal bejei pap iránt. Innen van, hogy 1846-ban decz. 24-én Bejéről így ír Tompa Pogány Karolinához (I. k. 334. l.): «Pályám társai oly idegenek. Csak bántalomban szivök lágymeleg». Természetes, hogy az Édes János baráti szeretete kétszeresen nagybecsűvé vált rá nézve ily körülmények közt, s annak váratlanúl gyors elvesztése ugyanaz évben legfájdalmasabban illetheté. Ezért mondja az idézett levélben: «Legjobb barátom nem rég itt hagyott, — Pihenj csendesen szeretett halott!»

Édes János 1846. nov. 9-én hunyt el, özvegye és három neveletlen árvácska siratván a 38 éves kedves, jó apát. De, hogy mily megrázkódtató veszteség volt az Tompára nézve is, két körülményből következtethető. Ekkor írt «Barátom halálán» czimű költeményének mindenik sora forró érzésről tanúskodik, de helyzete befolyásának nyomai világosan fölismerhetők. Mély bánatába

belevegyűl az emberi gyarlóságok fölötti keserű érzés. Haragos kifakadásokat tesz, hogy e földön sem szeretni nem lehet zavartalanúl, sem a fájdalomnak szentelődni. Egymást minduntalan megzavarjuk ellenkező felfogásainkkal, hangúlatunkkal, természetünkkel. Az élet ép oly tarka-barka, mint érzéseink. Pillanatokként áldozunk önzésünk Molochjának. *Feledünk*, s majdan — *feledtetünk*.

Ez az egyik körűlmény; másik az, hogy a megboldogúlt barát utókivánságát, mely szerint *ő beszéljen fölötte*, nem bírta teljesíteni, s azt egy évvel később, 1847. nov. 9-én *a síremlék letételekor* hajtotta végre.

Abban a helyzetben vagyok az Édes János nagytiszteletű testvérjének, Édes Albert úrnak, valamint a megboldogúlt *János nevű fiának* szives figyelme útján, hogy e nagybecsű, eddig még sehol meg nem jelent gyászbeszédet a költő sajátkezű irásából közölhetem.

Tompa költői lelkületének, baráti hő szeretetének, kesergő fájdalmának; de egyszersmind szép izlésének, szónoki erejének, dagálytalan nyelv-, találó kifejezéseinek, végre világos, odaillő, ellentétekben és új képekben gazdag előadásának jellemzésére alig hozhatnánk fel találóbbat, mint e gyászbeszédet és említett költeményt, ugyanazért egymás mellé állítom mindakettőt.

Barátom halálán.

Szerettem én őt, mint lelkemet,
Halálán szivem csaknem megrepedt;
S midőn a föld
Koporsójára hullt zörögve:
Megátkozám a temetőt.

S hogy fenn virasztánk a nyugvó felett:
Álom fogá be fáradt szememet;
Eltünt a gond ....
S álmam szilaj hangú zenénél
Vig táncozosok sorába vont.

Majdan *buvár-csigává* lettem én
A fájdalom mélységes tengerén;
És untalan
Fel-felbuktam, el-elmerűltem
Zugó, setét hullámiban.

De rajtam törtek a víg czimborák,
És néma búmat elkiáltozák:
Lásd . . . ! ő meghalt . . .
Utána mégy te is maholnap . . .
Elő a bort, elő a dalt . . . !

Pilláimon volt búm harmatja még,
S — szégyen reád szív! — én vigan valék!
S lelkemre, mint
Rezzent madár az ingó galyra,
Félénken tért a bú megint.

Bánkódjál, fájó lelkem, szabadon!
Elbúvok véled erdős lombokon . . .
Ah, ujra nesz . . . .
A szerelem mosolyát látom,
S gyásznak, búnak mind vége lesz.

Ah, mért vagy ilyen ember kebele?
Mért nem fájsz, midőn fájnod kellene?
Ha meghalok:
Látom, minő lesz bánat és köny,
Mely siromba kisérni fog.

Holott a föld nekem nyugalmat ad:
Beültetik virággal hantomat
A hű felek;
S bokrát a harmatos virágnak
Kezök megtépi bokrétának. —
Azután elfelejtenek.

A gyászbeszéd pedig következőleg hangzik:

Ma egy esztendeje is e sír fölött állottunk, t. gyülekezet! hol ma állunk. Akkor idehoztuk, most meglátogatni jövénk a szeretett férfiút. És lám a világ azóta mit sem változott; akkor is ilyen szép fényes nap volt, mint ma van, nyugodt, nyájas mosolygása

a természetnek, mint mosolyogni szoktak az öregek ébrenlétök vége felé; akkor is így hullottak a fák sárgapiros levelei! Csak körünkben történt sajnos változás, de a nagy egész ezt észre venni sem látszik. Igen, ki mondaná borultnak az eget, ha egy tenyérnyi fekete felleg támad; ki mondaná hangatlannak az erdőt, ha egy madár elhallgatott?

Jertek, t. gyülekezet! beszéljünk még egyszer a szívvel, mely egykor oly meleg volt, mint a láng, és most olyan hideg, mint a jég; álljunk meg elmélkedés közt sírja fölött, mert meglássátok, így együtt soha sem fogunk többé itt állni. Frissítsük föl emlékezetét, mert míg a tavasz minden évben megújítja halottaink fölött zöld pázsitát — mi őket elszoktuk felejteni.

De ti azt mondjátok: magunknak fogunk beszélni, mert hiszen ő nem hall minket. Ugyan hova lesz a letört virág illatja? Elpárolog, megsemmisül? én nem hiszem! A szív elhamvadt igaz, de azon forró ragaszkodás, azon szimpáthia és érzelem, mely őt szeretteihez köté, azon ittmaradni óhajtás, melyet végperczében kifejtett a hamvadt szív: el van-e veszve? Én nem hiszem! A durva érznek is van szelleme, a hang, melyet ád; a szívnek hogy ne volna hátramaradt élő hangja?!

És én beszélek ő hozzá, és beszélek ti nektek. Dicsérő beszédet, czifra dolgokat azonban tőlem ne várjatok; én nem piros bokrétával, de a baráti bánat sötétzöld rozmarinjával léptem e sírhoz.

Én nem dicsérhetem, mert szerettem őt. Az ember bántja egymást életében, s hogy hibáját némileg jóvá tegye, holta után tart felebarátja fölött dicsérő beszédeket. Szomorú kárpótlás! én nem dicsérhetem, mert soha sem bántottam őt.

Egy csendes szigetben állunk. Ha az élet tenger: én a temetőt az élet szigetének nevezem. Körűle hullám és zivatar; itt csend és nyugalom. Nézzétek, mint van megjelölve a hely mindenütt, hol egy-egy fáradt hajós kikötött. Ez a hely vette el tőlem azokat, kiket szerettem, ez fogja elvenni azon keveseket, kik még engem szeretnek; és mégis tudj' az isten, oly kedves hely nékem ez a temető, gyakran elmélázok tarka fűvei között, olvasgatom a

sírírásokat, könnyet ejtek azok fölött, kiket nem ösmerék, es el-elmerengek, mintha várnék valakit, nem félek sötét árnyékomtól, mely éjjel a hold fényén jár utánam. A hallgatagság oly jól esik lelkemnek!! Ki is ne lenne meleg előérzettel egykori csendes hazája iránt? s ki ne nézne jó kedvvel a fehér nyoszolyára, melyben nyugalma lesz reggelig?

Innen szoktam én nézni az életet, s gondolataimat följegyezni. Innen úgy tetszik: az élet egy álarczos vigalom, az ember, a nélkül, hogy ösmerné egymást, társalog és csatlakozik. Tombol és örül, mi közben egymást kineveti. Egyik fekete, más piros köntöst visel; egyik fehér, mint az ártatlanság, másik tarka, mint a bohócz, s mindenki sietve tölti a perczeket, az élet ez apróra váltott pénzeit — nem vevén észre, hogy minden eldobott fillérrel a tőke fogy. És mindig újabb-újabb alakok, egyik jön, másik távozik, és nincs hijja a tömegnek. Egyszer mindenki elveti álarczát, de fájdalom, csak akkor, midőn alunni mégyen, akkor ösmerjük meg, midőn örökre távozik. Temető! te vagy a csendes nyoszolya, melybe álarcz nélkül hajtja le az ember fejét.

Csodálatos! az ember szüntelen czivódik egymással, sokszor egy országban nem fér meg kettő együtt, s nézzetek körül: itt három, négy békében nyugszik egy tenyérnyi helyen; az ember még a templomban is összevesz, itt még soh'sem volt czivódás a szomszédság között. Az életben egyik büszke rá, hogy bársony köntöst, másik szomorú, hogy rongyokat visel; itt mindenki megelégszik a zöld palásttal, melyet penészből sző a sír tagjain. Hány félti fehér puha orczáját még a szellőtől is? szegény hiúság! a sírok közfalait átfurja a barna béka, és keresztül mászik a koldús asszony, és keresztül mászik a királynő ábrázatján.

Mindezekért szeretem én a temetőt; azért mondom én egyszer, ha majd ide kihoznak engemet: itthon vagyok!

Hanem te hozzád akartam szólni nyugvó barátunk! hadd félbe csak néhány pillanatra álmodat, úgy is oly nagy az, hogy kevés ébrenlét után, mint a tó, ha vesszővel üttetik, ismét seb nélkül összeforrhat. Tekints körül, vagy kérdezd meg az örökké-

valóság új vendégét, az új elaggott immár megifjúlt atyát*, ki csak pár nappal ezelőtt keresett fel tégedet: s hallani fogod, mi más világ van szeretteid között, mióta te nem vagy itthon. Oh, azóta csak egyszer ruházkodék meg a fehér liliom, egyszer vetkezett meg a kigyó, s a téged egyszer szeretni mutatkozott emberek szíve háromszor ért változást. Ébredj fel csak, hisz mi vagyunk itt, nem idegen kopogtat, mi vagyunk: szeretett özvegyed, kedves gyermekeid, egykor jó hallgatóid, meglátogatni jöttünk tégedet, s emléket hoztunk hamvaidhoz az emberek módja szerint.

Mit is mondtam? *az emberek módja szerint!* Igen! ők szokták kővel tartani fel az emlékezetet. Az ember nem bízik magában, fél, hogy el fog feledkezni kedves halottairól, hacsak jelt nem állít, hogy az őt emlékeztesse szüntelen. — Látta az ember, hogy a kősziklából víz fakad, s midőn elunt sírni kedvesei felett: elhozta a sziklát, hogy könnyezzen helyette.

Igazság is! a kő tovább megtartja a rávágott betűket, mint az emberi szív; ha a fára metszed nevedet, ott marad az s kiforr, — az emberi szívről, mint a homokról lekopik. Minek neked a kő nyugvó barátunk? Van elég meleg szív, mely rólad megemlékezzék, van elég forró köny, mely poraidra hulljon.

És lásd: hányan vannak, kik emlékkövedet magasabbnak, fényesebbnek szeretnék; hányan vannak, kik hozzád illőnek tartják ezt; és hányan vannak, kik gúnyolódva irigylik e méltó megemlékezést is. Én ismerem e népet! Legyen kinek-kinek az ő hite szerint.

Hanem hiában! ilyen az ember! kit *élten* hagyott elveszni, czifra koporsót csináltat számára; holta után emlékezik meg arról, ki mint élő soha eszébe sem jutott; elsétál sírjához, kit halálos ágyán undorodott meglátogatni. Legyetek hozzám emberek a szó nemesb értelmében, míg élek! Nem bánom azután én, legyetek sírbontó hyenáim, ha meghalok; nem árthattok nekem úgy is! Akárhová tesztek, anyámé leszek, a földé; lég, tűz, víz fel-

* Édes Gergelynek, az apának, elhunytára czéloz, ki fiát két hó múlva követte.

oszlat engem ismét, és mint hajdan valék, újra az egyetemhez csatol.

És kifogtok-e emlékkövekkel az időn és feledésen? Nem! Erkölcsi emlék kell, melyhez imádkozni járjon a maradék; de márvány és vas elrongyollik, mint a gyenge fátyol. Állítsatok két arasznyi fejfát: elébb az emlékjel pusztúl el, azután a tulajdonos neve.

Állítsatok óriási piramist, ha oly erős lesz az, hogy nem győzi várni hiretek azoknak leomlását: hiretek, nevetek maga mulik el előbb s ott hagyja az emlékkövet; mint a fal kiről s ott hagyja az oszlopos fedelet; így jártak alkotóik a piramisokkal, az emlék alkotmányok még állanak — s mondjátok meg, ki nevére emlékeztetnek?

De azért mi mégis egyszerű sírkövet teszünk szeretett barátunk hamvaihoz; nem akar ez századok homályába átragyogni, nem hívja ez fel daczosan a romboló időt, hogy tördelje le, ha bírja, rovátékait; nem vésünk oldalára nagy czifra szavakat. Sok emlékoszlopnál elneveti magát, ki írását átolvasá. Itt kevesebb áll, mint ő érdemlé. Ez összejövetel csendes családias megemlékezés a szeretett férfiúról. Zajtalan megjelölése a pornak, hol ő pihen; piperétlen elismerése hasznos életének, fájdalmas visszaemlékezés kora elhunytára. Ez emlék csak egyszerű útmutató, melyre írva van: *„Ez az út a sírba viszen!“* És mi kiállunk az út mellé, mint a váró gyermek édes anyjok elé, végig nézünk e hosszú, fekete országúton annyin mennek el, de, fájdalom, visszafordúlni senkit nem látunk, nem, szeretett barátunkat sem.

És te látod, hallod-e mindezeket, kedves barátunk!? Te olyan közel vagy a föld alatt és mégis a te kezed mi hozzánk, miénk te hozzád nem ér. — Látsz-e minket, hogy itt vagyunk mindnyájan? Meglátogatott téged az új csendes szálláson szegény özvegyed, kinek az elmult napokban fájdalmas emlékezései valának: sohajta ő a mult napokban: ma éve lett beteg! ma jobbacskán volt! ma áldotta meg gyermekeit! ma hagyott itt bennünket. Az ő szeme a te elhunytod után forrássá változott, mert mentűl jobban sír, annál jobban ömlenek könyei. Hallgass rá csak né-

hány perczig! neki annyi mondani valója van te hozzád! Itt vannak kedves gyermekeid, kikkel egykor a földön játszottál; ők olyan szépen nőnek, maholnap elbírnak egy kapát, hogy hantot vágjanak apjok sírjára! Itt vagyunk barátaid; hova lőn a nyájas tréfa és vidámság, melyet egykor te képviseltél köztünk? Itt vagynak kedves hallgatóid, most is szivesen hallgatnának ők te reád, de te egy szót sem szólsz hozzájuk!

Mi hideg követ hagyunk sírodon; de meleg szivet viszünk el sírodtól!

És én szeretett barátom! adósod valék! Szomorú kötelességgel biztál meg egykor, melylyel bár sohse kellett volna megbiznod! Ne fájjon szellemednek, hogy akkor el nem végezhetém. Én becsülöm magamat, hogy arra nem volt erőm!

Pihenj, pihenj csendesen!

Czélom érdekében, hogy tudniillik adatokat nyujtsak Tompa Mihályra vonatkozólag, vélek cselekedni, ha azt a szép levelet is nyilvánosság elé hozom, melynek kiséretében e gyászbeszédet Édes Albert unokaöcscséhez, Édes Jánoshoz küldte. E levél 1879. június 26-án kelt, s a megszólítás után ekként következik:

«Mint igértem, hogy a széplelkű Tompának Édes János elhunyt barátja fölé emelt emlékköve letétekor mondott beszédét, mit nekem saját kezével irottan küldött, Kerékgyártó Elek úrral közleni fogom; sietek igéretemet beváltani. Öreg embernek, mint én, a mellett betegesnek, kétszeres kötelessége igérete teljesítésével sietni. Mert ő úgy áll a sír szélén, mint a folyam partján a fa, minek gyökereit kimosták a habok a földből, mely minden kis szél lendületére meginog, s minden perczben fenyegeti a kidűlés. S utánom ki tudja? halmaz papirjaim közül akadna-e kezébe olyannak mint én, ki annyi kegyeletérzéssel gondviseltem eddig a szelid múzsák néha epés kedveltjének, koszorús költőnknek, barátomnak kézíratát. A te kezedbe küldöm, mert neked van legméltóbb jogod hozzá. — Viseld gondját szent ereklye gyanánt. Mert egy az, hogy szegény apádnak nem volt nálánál jobb barátja.

Ők egy test és egy lélek voltak; más az, hogy Tompa megérdemli, hogy minden betűje tiszteletben tartatva megőriztessék. Én Tompát szelid Apollónak, Petőfit Faëtonnak képzelem. Az első mint Phœbus, mosolyogva ad életet a virágoknak is. A másik eget földet lángba borít Nap apjának neki bokrosodott lovain.»

Néhány érdekes adat maradt még kezeim között, s azon édes reményben élek, hogy azokat valamely adandó alkalommal *felszaporítva* adhatom át a nyilvánosságnak.

Dr. Kerékgyártó Elek.

MIT TUDJANAK A KEZIMUNKA-TANÍTÓNŐK?

II.

Folyóiratunk múlt félévi II. kötetében (384—387. l.) kimutattam, hogy a munkatanítók általános képzettségének és pedagogiai ismereteinek semmivel sem szabad alantibb fokon állania az «osztálytanítónők» általános képzettségénél. Ugyanott utaltam arra is, hogy a munkatanítóktól bizonyos szakszerű míveltséget is kell a kézimunka-oktatás érdekében követelnünk. A szakszerű míveltség alatt értem a kézimunka-tanítóknak a kézi munkák készítésében való jártasságát, magasabb fokú rajzolásbeli ügyességét, ezenkívül a kézimunka-tanításra vonatkozó speciális módszertani elvek ismeretét s bizonyos gyakorlati érzéket a tanítandó munkanemek megválasztására és a készített kézimunkák értékesítésére nézve.

A kézimunkák készítésében való gyakorlati ügyességnél nem elégít ki a középszerűség; kivánatosnak tartom, hogy a munkatanítók a legegyszerűbb kézimunkát is tetszetőssé tudják tenni izléses, művészi kivitel által. Épen ezért óhajtom, hogy a munkatanítónő az egyes munkákat minél többet gyakorolja, hogy így ne csak ügyes munka-tanitó, hanem ügyes munkás is legyen. Csak ez által válhatik lehetségessé, hogy a növendékek a tanítónő által bemutatott munkákon a szépet szemlélve megszeretik, s a szép munkák utánzására, tökéletes készítésére törekesznek. E törekvésnek pedagogiai fontosságát elvitatni pedig sehogy sem lehet; kihat ez a növendék jellemének fejlesztésére a legnagyobb mértékben, már csak azért is, mert ez az első foka a legfontosabb nevelési tényezőnek: az önmívelésnek, az önképzésnek.

Szükségesnek tartom a munka-tanítók magasabb fokú gyakorlati ügyességét, másrészt azért is, mert csak a technikai nehézségek leküzdése után emelkedhetik a munka-tanító azon magaslatra, hogy a kézimunkák egyes nemeit önálló alakítások, feltalálások által tökélesítve, mint mondani szokták *előbbre vigye*, a mi pedig elsősorban épen a munkatanítók feladata.

Különös fontosságot tulajdonítok továbbá a munkatanítók rajzolásbeli ügyességének a következő okokból: először, mert a munkatanítóktól megkövetelt esztetikai míveltség alapját egyenesen a rajzolásnak kell képeznie; másodszor, mert egyedűl ez tanítja meg a tanítónőt a formai tökély felismerésére, egyedűl ez képesíti a kézimunkák stylszerű továbbfejlesztésére. Nem szükséges, hogy a munkatanítónő a rajzolásban a művészetig vigye, s hogy önálló alakításokkal lépjen föl e téren; de a rajzolásban való technikai ügyességen kívül bírnia kell azon elméleti ismeretekkel, melyek a különböző korszakok izlésében készült művek biztos felismerésére s annak megitélésére képesítik, hogy bizonyos izlésben készült minták mely kézimunkák készítésénél használhatók fel. Ismernie kell a munkatanítónak továbbá a színek egymásra való hatását, a színharmóniának, a színek összeállíthatóságának alaptörvényeit; s ezen elméleti ismereteket megfelelő gyakorlati ismereteknek kell erősíteniök, támogatniok. Épen ezért a munkatanítóktól nem a természet után való rajzolást, virág vagy állatképek készítését, hanem az úgynevezett díszítmények (ornamentek) rajzolását és színezését tartom megkövetelendőnek, s vizsgálatok alkalmával különös súlyt kivánnék fektetni arra, hogy a vizsgálandók e részben elméleti ismereteiket is mutassák ki.

Tagadhatatlan, hogy a jelenleg alkalmazásban levő kézimunka-tanítóknál épen az ily irányú képzettség hiányzik, s az is kétségtelen, hogy épen az ilyen ismeretek megszerzése kerül legtöbb fáradságba, legtöbb utánjárásba; de ép ily kétségtelen, hogy a pályáján haladni kívánó tanítónő csak úgy érheti el czélját, csak úgy válhatik valóban hasznára a leánynevelésügynek, ha e részben fáradságot nem kímél. Külföldön a munkatanítónők jelentékeny tevékenységet fejtenek ki, mely nemcsak erkölcsi tekin-

télyüket emeli, de tetemes anyagi hasznot is szerez nekik. Nem említve, hogy a kézimunkatanításra vonatkozó módszertani észrevételeiket szaklapok útján közlik egymással, rendes munkatársai ők a jobb kézimunka-lapoknak, azok számára kézimunka-mintákat készítenek s az egyes munkák készítésmódját ismertetik; sőt a mit különösen figyelemreméltónak tartok, az egyes kézimunkakereskedők számára a legízlésesebb, a legújabb és legczélszerűbb kezdett munkákat ők szállítják. Erre pedig épen az ornamentikában való jártasságuk képesíti őket. Ha meggondoljuk, mily összegeket adnak ki csak egy-egy iskolában is «kezdett munkákra», mivel a munkatanítónő azokat tervezni, színezni és elkezdeni nem képes; és mily nagy összegek vándorolnak az egész magyar hazából ezen az úton külföldre: lehetetlen sajnálkozással nem emlékezni meg elmaradásunkról. Bizony az a fáradság, melyet a munkatanítók a maguk tökéletesítésére fordítanak, igen dús kamatokkal fizethet, s hitem szerint a «kezdett munkák» tervezése és forgalomba hozása kereseti forrásúl szolgálhatna azoknak is, kik a «kereslet és kínálat» között fennálló kedvezőtlen arány miatt tanítónői állást nem nyerhettek.

Nem térek ki ezúttal annak bizonyítására, hogy a kézimunkatanítónőknek a munkatanítás különös módszertani elveit is ismernie kell, ez különben is a dolog természetéből folyik; megkísértem e helyett kimutatni, hogy a munkaoktatás közgazdászati fontosságúvá válhatik, ha a tanítónő kellő gyakorlati érzékkel bír a tanítandó munkanemek megválasztására s azok értékesítésére nézve.

A leányiskolák tantervébe ugyanis a helyi viszonyokra való tekintet nélkül fel van véve mindaz, a mi az illető osztályokba járó leánynövendékek testi és szellemi fejlettségéhez mérten tanítható. A helyi viszonyokkal azonban a tanítónőnek kell megalkudnia. S mivel a magasabb osztályokban mindinkább előtérbe lép az oktatás azon czélja, hogy a növendékeket keresetképessé tegye, a tanítónőnek nemcsak a legszebb, legízlésesebb, de egyszersmind a legkönnyebben értékesíthető munkákkal kell a növendéket foglalkoztatnia. Még inkább beáll ennek a szüksége abban az esetben, ha a tanítónő kereseti műhelyekkel összekötött

iskolákban van alkalmazva. Hazánkban eddig nem sok ilyen iskola van; kísérletet tettek ugyan itt-ott, de többé-kevésbé azon tapasztalatokra jutottak, hogy az iskola fentartása nagyon sokba kerül, nem fizeti ki magát; azt pedig, hogy még jövedelmezzen is — mint ezt külföldön találjuk — úgy szólván sehol sem érték el. (Kivételt itt talán egyedül a pozsonyi ipartanítónőképezde képez). A sok sikertelen kísérlet azon téves hitre adott okot, hogy hazánkban kereseti műhelyekkel összekötött ipariskolákat alapítani legalább is korai dolog, hogy az efféle intézmény nálunk nem verhet gyökeret, nem nekünk való stb.

Pedig ilyen iskolákra nekünk határozottan szükségünk van. Nemcsak azért, hogy ott a leányok keresetforrásra alkalmas munkákat tanúljanak; de azért is, hogy a pénzért dolgozástól való idegenkedést levetkőzzék. Hitem szerint az eddigi kísérletek sikertelenségének épen az volt az oka, hogy az iskola vezetői a munkanemek megválasztásában a hazai viszonyokhoz alkalmazkodni nem tudtak, s a munkák értékesítésének módját el nem találták. A legtöbb esetben külföldről behozott vám- és vitelbér által tetemesen megdrágult anyagot dolgoztak föl. Sőt a mire elkerülhetlen szükség épen nem volt, külföldi mintákat használtak, a hímzések rajzait külföldön készíttették stb. Természetes, hogy az ilyformán előállított készítmények a külföldről behozottakkal már csak áraik tekintetében sem versenyezhetvén, piaczot nem találhattak. Ha ehhez hozzá teszszük, hogy a gyakorlatlanabb kezek tökéletlenebb munkát is végeztek; s épen a gyakorlatlanság miatt több időt fordítván rá, a tökéletlen munka értékét túlbecsülték, világos lesz előttünk, hogy a kezdet nehézségeivel küzdő ipariskolák a kellő anyagi eredményt rövid fennállásuk óta fel nem mutathatták.

Hogy kellő anyagi eredményt mutathassunk fel, arra nézve első sorban szükséges, hogy közelünkben kapható, ha lehet épen hazai anyagot dolgozzunk fel, a mintákat, rajzokat készítsük magunk; termeljük azon iparczikkeket, a melyeknek vidékünkön legtöbb kelete van és kezdetben érjük be lehetőleg kevés munkadíjjal, hogy a készítmény versenyképes legyen, piaczot teremtsen

magának. Különösen kell figyelnünk arra, hogy a bizományos, ki az elárusítást közvetíti, magas perczentekkel ne dolgozzék.

Külföldön a nőiparegyesületek rendesen tartanak fenn árúcsarnokot a beküldött női iparczikkek elárúsítására. Hazánkban a központi házi iparegyesület eszközli ezt; de nem önállóan, hanem egy kereskedő által, mely körülmény a készítmények árát az eladók és vevők kárára tetemesen növeli. — Bizony nagyon kívánatos volna, hogy az «országos nőiparegylet» egyízben már megnyitott, de csakhamar beszüntetett «munkabazárját» ismét megnyitná s — ha eleinte áldozatok árán is — fentartaná.

Ily dolgokban tanácsot adni persze nagyon bajos, mert mindig az egyes esetekhez kell alkalmazkodni; de a legjobb tanácsot adja a tanítónőnek kétségtelenül a helyes gyakorlati érzék.

Stetina Ilona.

A RUHADISZÍTÉS SZÉPÉSZETI SZEMPONTBÓL.

Talán semmi sincs annyira alávetve a divat szeszélyeinek, mint a női öltözék, és semmi sem nevetségesebb, mint a divat hóbortjainak föltétlen utánzása. Világért sem czélom e komoly lapok hasábjain divattudósítást írni, hanem a nélkül, hogy divatbábok lennénk, nekünk nőknek, foglalkoznunk kell a női öltözékkel; sőt épen azért, hogy divatmajmolókká ne váljunk, kell ismernünk azon általános szabályokat, melyek a divattal nem változnak.

A női öltözéknek, ha szép akar lenni, nem szabad természetellenessé fajulnia, mint volt a crinolin korszakában legújabban, és a XIV., XV-ik században, midőn mindenféle puffokkal, hólyagokkal minél szélesebbre akarták a női alakot formálni. Most a másik túlzásba mennek, olyannyira szűkecskén öltözködnek, hogy már nemcsak a szépség, de a kényelem rovására is megy, mert alig tudnak hölgyeink lépni. Valóban nagyon szükséges volna, ha meg tudnák a nők ítélni, hol van a női öltözékben az a határvonal, melyen túllépve, nemcsak nevetségesekké, de csunyákká vagy legalább is feltűnőkké lesznek.

Azonban e soroknak nem czélja, hogy a divat túlzásait ostorozza; tegyék azt a jobbirányú divatlapok. Nem fölösleges azonban nehány szóban útasítást adni azoknak, kik ruháikat maguk készítik. Vegyük tehát sorban a női ruhaszöveteket, azok diszítéseit stb.

Ha a női ruhaszöveteket tekintjük, azt három nemre lehet osztani; olyanok, melyeket a növényországból kapunk, ezek: a különböző creton, percál, vászon, zefir, pamut stb. név alatt ismert, legtöbbnyire mosókelmék; azután olyanok, melyeket állatok szőré-

ből s gyapjújából nyerünk, s végre a selyemfélék, miknek anyagát a selyemhernyók készítik számunkra. Mind az a száz és száz név alatt ismert szövet e három nem valamelyik csoportjába tartozik, s ezek különböző összetételeiből nyerjük összes ruháinkat.

Ezen szövetek nemcsak fajaikban különböznek, hanem szépségben, tartósságban is, s főleg pedig a színezésben. Az emberek minden a természetben előforduló színt igyekeznek utánozni; s a színek helyes megválasztása a női öltözék egyik lényeges kelléke. A ruhaszínek választásánál soha sem szabad a divatot tartani szem előtt, hanem az illető nőnek korát, állását s arczszínét. Vannak, hogy úgy szóljak, olyan semmit mondó színek, mint pl. szürke, barna, s egyáltalán a sötét színek, miket habozás nélkül fölvehet akárki; de vannak az élénk színekben olyanok, miket ha nem tudunk megválasztani, az öltözék a helyett, hogy diszítene rajtunk, elrútít. Sárga, vörös kék, rózsaszín, világos lila, zöld, nagyon megválogatják az embereiket. Barna nőknek sokkal könnyebb öltözködni, mint szőkének. Barnának nem állnak jól az igen gyöngéd színek, mint világos kék és lila, élénk zöld szín. Míg a szőke, mert rendesen gyöngéd fehér arczszínnel bír, igen előnyösen viselheti ezen színeket. Azonban nem áll jól a szőkéknek a sárga, a mi a barnának egyik kedvencz színe, a vörös, a fakó stb. Sápadt arczbőrű, barna előnyösen használhatja a sárgás, sötét viola és sötét vörös ruhákat. A sárga ruha nem vet sárgás visszfényt arczára, ellenkezőleg, színe sárga ruha mellett kevésbbé sápadt, de rózsaszín mellett meg annál halványabb. Igen természetes, hogy ezen megkülönböztetések csak fiatal nőknél veendők tekintetbe, mert idősebbeknek csak a sötét színekben lehet válogatniok, s az öreg arczról minden élénk szín nagyon lerí.

A ruhák színén kívül tekintetbe kell venni azok czifrázatait is csíkos ruhát hosszú, sovány nő ne viseljen, hanem inkább koczkásat vagy virágosat, míg alacsony, kövér nőknek a csíkos jól áll, mert termetök súgárabbnak látszik. A ruhadiszítést is úgy kell alkalmazni, hogy az az illető alakon jól álljon. Kövér, telt alkatú nőknek nem szabad a ruhaderekat nagyon, vagy épen keresztben diszíteni, hanem ha már díszt alkalmazunk, legyen az minél

símább és hosszára víve. Míg magas, vékony nőknél ép az ellenkezője szükséges.

A ruhadíszt képezik saját szövetén kívül csipke, rojt, szalag, gomb. Ha ezeket helyesen alkalmazzuk, igen emeli a ruhát. Csak tisztába kell vele jönnünk, hogy azt czélszerűen s öntudatosan alkalmazzuk. A rojt pl. onnan származik, hogy a régi görögök a szövet széleit kirojtolták, s ez képezte a diszítést. Most a rojtokat külön kötik és fonják, és csak úgy alkalmazzák a szövetre. De nem kell felednünk, hogy a rojt a szövet szálainak utánzása. Nagyon kirívó tehát, ha durva szőr kelmére selyem rojtot, vagy megfordítva alkalmazunk, vagy tarka szövetre fekete, vagy a szövettől elütő színüt teszünk. Ügyelnünk kell arra is, hogy a rojt csak valaminek a szélére jöjjön, mert a szövet szálainak utánzása, a mely a szövet közepéből nem csünghet ki. Még ha olyan helyre alkalmazzuk is a rojtot, hol a szövetnek vagy ruhadarabnak nincs széle, úgy kell a dolgot vinni, hogy a rojt tetejébe a szövetből egy kis pántot teszünk. Ép úgy vagyunk a szalaggal vagy gombokkal is. Mindkettő összetartásra szolgál; következésképp csak oda lehet helyesen illeszteni, hol a ruha vagy csukódik, vagy ránczokba jő, mint pl. tunique felhúzásoknál. Ha minden czél nélkül a síma ruhaderékra csak sorba rakjuk a gombokat olyan helyre, hol nyílás, vagy annak utánzása nincs, az akkor ízléstelen és nevetséges. Kicsiségeknek látszanak ezek, de a szakértő szemnek az ellenök való vétség rögtön föltűnik. Hogy a túlterheltségtől s tarka színektől óvakodnunk kell, az azt hiszem, mindenki előtt természetes.

György Aladárné.

A «SZORZÁS» MŰVELETÉRŐL A POLGÁRI ISKOLÁK ELSŐ OSZTÁLYÁBAN.

A közönséges és tizedes törtekkel való műveletek képezik a polgári iskolák első osztályában a számtani oktatásnak legkiválóbb részét, melyhez bevezetésül jár a tizes rendszernek és a négy első műveletnek tárgyalása egész számokkal. Megtörténhetik, hogy a kiválóbb résznek minél gyorsabb elérése és terjedelmesebb tárgyalása végett sok tanító hajlandó lesz a bevezetésül szolgáló részen, névszerint az egész számok műveletein mihamarább átesni, átsurranván mintegy a különben is egyszerű ismétlésnek tekintett anyagon, melynek, mint ilyennek, legfölebb a mechanikai begyakorlás szempontjából tulajdoníthatni fontosságot. Az efféle átsurranások azonban felette veszélyesek. A kellő megvilágításra nem méltatott anyag akadályként fog feltűnni a későbbi oktatásnál és a növendék azon mértékben veszti a tájékozást, a mint az ilyen hézagok szaporodnak.

A következőkben a szorzás műveletét fejtegetvén, oly részeket veszek tárgyalás alá, melyeket nem mellőzhetünk a tanításnál. ha ugyan a későbbi előmenetelt akadályozó hézagokat szorgosan ki akarjuk kerülni.

Legelső gondunk kétségkívül a műveletnek meghatározása, a mit többfélekép eszközölhetünk. *A szorzó mutatja, hányszor kell a szorzandót tenni összeadandó gyanánt.*

Például: 8 méter × 3 annyi mint

8 m. + 8 m. + 8 m. = 24 m.

A szorzandót 8 métert háromszor tettük összeadandóúl.

Ha legelső feladatunknak tekintjük a művelet meghatározását, époly fontosnak kell tartani az *adott megadáshoz való szigorú ragaszkodást.* Például: 1 méter posztónak ára 4 forint, mennyibe kerül 3 méter? Sok növendék a következő választ adja: *megtudom szorzás által, a 4 forintot és 3 métert szorozva nyerek 12 forintot!* Szörnyű felelet, mely azt mutatja, hogy a szorzás műveletének meghatározása teljesen mellőztetett. A szorzás meghatározásából ugyanis világosan következik, hogy a szorzó megnevezett szám nem lehet. 4 forintot lehet 2-szer, 5-ször, 10-szer stb. venni, de nem 3 méterszer, 4 literszer stb. Az említett feladatnál így kell következtetni: ha 1 méter ára 4 frt, akkor 3 méter háromszor 4 forintba kerül, azaz 4 frt × 3 = 4 frt + 4 frt + 4 frt azaz 12 frtba kerül. Egyetlenegy példánál sem szabad elengedni a következtetés útján való fejtegetést. Előadók és tankönyvírók egyaránt hibáznak néha e fontos pontban. Például: valamely derékszög [rectangulum] alapja 5 $c/_m$, magassága 4 $c/_m$, kerestetik a terület. Sokan beérik a következővel: «az alapot kell szorozni a magassággal» — a mi pedig szembeszökőleg helytelen, mert 5 centimétert nem lehet a szorzás meghatározása szerint 4 centiméterrel

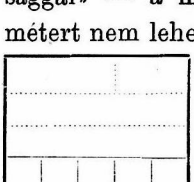

szorozni. A megoldás a következő: területet csak területmértékkel mérhetünk, itt tehát négyszögcentimétert kell venni, melyből a feladat szerint 5 fér az alap mellé. Nyerünk tehát az alap mellett egy sort, melyben 5 négyszögcentiméter = 5 □ $c/_m$ van, közvetlen a sor fölött alkothatunk egy második sort, a mely szintén 5 □ $c/_m$-t foglal magában, azután egy harmadik sort és negyediket. Ha egy sorban van 5 □ $m/_m$, akkor 4 oly sorban van négyszer 5 □ $c/_m$, azaz 5 □ $c/_m$ × 4 = 20 □ $c/_m$.

Épúgy a hasáb köbtartalmának kiszámolására adott szabály: «az alapot kell szorozni a magassággal» — nem egyeztethető meg a szorzás meghatározásával. Ha például valamely egyenes négyszögű hasábnak alapja 73 □ $c/_m$, a magasság 5 cm, akkor könnyen érthetőleg e két adat 73 □ $c/_m$ és 5 $c/_m$ nem szorozhatók egymással, 73 □ $c/_m$ × 5-tel négyszögcentimétereket adna eredményül, a mi szintén helytelen. A fentemlített következtetést alkal-

mazva, így járunk el: itt köbmértéket kell alkalmaznunk, az alapra 73 köbcentimétert = 73⊠ $^{c}/_{m}$-t fektethetünk, mi által 1 $^{c}/_{m}$ magasságú réteget nyerünk, ezen réteg tetejére egy második réteget helyezhetünk, mely szintén 73⊠ $^{c}/_{m}$-t foglal magában, összesen 5 réteg lesz, ha 1 rétegben van 73⊠ $^{c}/_{m}$, 5 rétegben ötször 73⊠ $^{c}/_{m}$ foglaltatik, kiírva:

$$73\boxtimes {}^{c}/_{m} \times 5 = 225\boxtimes$$

Az egyenletes mozgásnál megtaláljuk a befutott út nagyságát, ha a gyorsaságot szorozzuk az idővel. Ezen kifejezés hasonlóan képtelenséget tartalmaz, a mennyiben gyorsaságot és időt nem szorozhatunk egymással. A fentebbi kifejezés így értendő: a befutott utat megtaláljuk, ha a gyorsaságot (az időegységben hátrahagyott utat) szorozzuk az időegységek számával.

Csekély gondolkodás bárkit is meggyőzhet arról, hogy itt nem puszta szokásról, egyesek nézeteinek nyilvánításáról stb. van szó, hanem a tanitásba mélyen beható kérdésről, a melynek nem kellő méltánylása mulasztás az oktató részéről.

A műveletnek meghatározását követi a művelet kivitele. Az adott meghatározás szerint a szorzás eredménye (a szorzat) összeadás által eszközöltetik, így a következő esetben

$$4565 \times 38$$

4565-t harmincnyolczszor kell leírni és a leírt számokat összeadni, az összeg lesz a kívánt eredmény. Ezen eredményt rövidebb úton állítjuk elő. A rövidítés első feltétele az úgynevezett «Egyszeregynek» ismerete, mely által az egyesek szorzatainak birtokába jutunk. Például: 8-szor 9 esetben 9 — leirandó nyolczszor és a leirt számok összege képezendő, az összeget 72-t emlékezetben tartjuk, vele együtt a következőt $9 \times 8 = 72$. Így járunk el sorban valamennyi egyessel.

Az egyesek szorzatainak ismeretével könnyen eszközölhetünk rövidítést egyéb esetekben is.

$$678 \times 4$$

itt 678 négyszer veendő összeadandó gyanánt. Könnyebb áttekintés kedvéért az összeadandókat egymás alá irhatjuk:

678
678
678
678

Itt azonnal szembeötlik, hogy a 8 egyes négyszer veendő, a 7 tizes is meg a 6 százas is 4-szer veendő mint összeadandó, —

$$678 \times 4$$

annyi mint 4-szer 8 egyes azaz 32 egyes meg 4-szer 7 tizes és 4-szer 6 száz azaz 32 egyes meg 28 tizes meg 24 százas együtt.

32 egyes annyi mint 3 tizes és 2 egyes, 28 tizes = 2 százas és 8 tizes, 24 száz = 2 ezer és 4 száz; végre ezen eredmények összeadassanak. Egyszerűbb az eljárás, ha az egyes szorzatokat azonnal felbontjuk.

$$678 \times 4$$

4-szer 8 egyes annyi mint 32 egyes, azaz 2 egyes és 3 tizes, a 2 egyest leirjuk az egyesek helyére a 3 tizest a tizesek szorzatához adjuk. 4-szer 7 tizes az 28 tizes meg 3 tizes annyi mint 31 tizes, azaz 1 tizes és 3 százas; az 1 tizet leírjuk a tizesek helyére a 3 százat a százasok szorzatához adjuk. 4-szer 6 száz annyi mint 24 száz meg 3 száz 2 ezer és 7 száz a szorzat = 2712. Igen ajánlható a szorzásnak megfordított rendben való véghez vitele, mint:

$$678 \times 4$$

24
268
2712

4-szer 6 száz = 24 száz azaz 2 ezer és 4 száz, melyek a megfelelő helyekre iratnak. 4-szer 7 tizes az 28 tizes azaz 2 száz és 8 tizes, a 2 száz a már leirt 4 százhoz adatik, minek folytán törlés jön létre, a 8 tizes leiratik a tizesek helyére. 4-szer 8 egyes annyi mint 32 egyes azaz 3 tizes és 2 egyes, a 2 egyes leiratik, a 3 tizes a 8 tizeshez adatik. 11 tizes = 1 százas meg 1 tizes, 1 százas a 6 százhoz adatik, az 1 tizes leiratik.

Az eredmény ez esetben is 2712 mint előbb. A szorzást te-

hát kezelhetjük a szorzandónak legmagasabb helyén is, de ilyenkor utólagos javítások, törlések fordulnak elő, miért legegyszerűbb a szorzást a szorzandó egyeseinél megkezdeni. A műveleteknek fordított sorrendben való végzését soha sem kellene elmulasztani az oktatásnál, üdítőleg hat az ismétlésnél és a mi a fődolog, a számoló puszta mechanikai eljárással nem éri czélját, hanem gondolkodnia kell. — Végre okadatoljuk az eljárást, mely szerint a szorzás rendszerint az egyeseknél kezdetik.

Más példa. 3542×7 itt 3542 hétszer egymás alá fog iratni, a leírt számok összeadatnak, mely esetben világos, hogy a 2 egyes vétetik 7-szer, a 4 tizes 7-szer, az 5 százas 7-szer, a 3 ezeres 7-szer. Könnyű ezt átalánosítani: többjegyű számot akként szorzunk 7-tel, hogy az egyest külön veszszük 7-szer, azután a tizest, a százast stb. a nyert eredményeket összefoglaljuk.

Hátra van még azon esetek tárgyalása, melyekben a szorzó is többjegyű szám. Itt a 10-zel, 100 zal, 1000-rel stb. való szorzással kell mindenekelőtt foglalkoznunk.

$$593 \times 10$$

593-t le kellene írni 10-szer és képezni az összeget, e helyett azonban veszszük a 3 egyest 10-szer, a 9 tizest 10-szer és az 5 százat 10-szer. A 3 egyesnek tizszerese 30 egyes azaz *3 tizes*, a 9 tizesnek 10-szerese 90 tizes azaz *9 százas*, az 5 száznak tizszerese *5 ezer*, a szorzat tehát *3 tizes, 9 százas* meg *5 ezeres*. azaz

$$593 \times 10 = 5930$$

Hasonlóan történik a szorzás 100-zal.

$$498 \times 100$$

Előbb a 8 egyest veszszük 100-szor, nyerünk 800-at, azaz a szorzatban a 8 a százasok helyére jut. 9 tizes 100-szor annyi mint 900 tizes azaz 9000 egyes, tehát 9 az ezeresek helyére irandó a szorzatban. 4 százas 100-szor annyi, mint négyszáz százas azaz 4 tizezeres, a 4 tehát a tizezeresekhelyére jön, nyeretik tehát

$$498 \times 100 = 49800$$

Hasonló módon:

$$498 \times 1000 = 498000$$

és így tovább.

Sorrend szerint következik ezek után szorozni 30, 40, 50 . . . vagy 300, 400, 500 . . . vagy 3000, 4000, 5000 . . . alakú számokkal.

$$572 \times 40$$

572-t le kellene irni egymás alá 40-szer, nyernénk ez által egy oszlopot, melynek összeadását azáltal egyszeresitjük, hogy az oszlopot, 4 egyenlő részre beosztjuk, egy ily részben vagy csapatban 572 meg van 10-szer és így egy rész összege 10-szer 572, azaz 5720, de mivel 4 ily rész van 4-szer 5720 lesz a teljes szorzat, az egész oszlopnak összege, azaz *40-nel szorzunk valamely számot, ha előbb 10 zel szorzunk és a nyert eredményt 4-szer veszszük.* A kiszámolást azonban másként is eszközölhetjük, ha az egész oszlopot 10 egyenlő részre vagy csapatba osztjuk; egy csapatban 4-szer 572 fog lenni, mely eredményt, mivel 10 csapat van, 10-szer kell venni. 40-nel tehát oly módon is szorozhatunk, hogy a kérdéses számot *előbb 4-gyel szorozzuk, a nyert szorzatot pedig 10-szer veszszük*, azaz 10-zel szorozzuk.

Könnyű ezen eljárást tovább folytatni. Ha valamely számot 500-zal kell szorozni, úgy a számot 500-szor egymás alá irjuk, a nyert oszlopot 5 egyenlő részre beosztjuk, egy résznek összege lesz a kérdéses számnak százszorosa, mely eredményt 5-ször kell venni, mert ennyi az egyenlő részek száma; — azt találjuk tehát, hogy 500-zal szorzunk, ha a számot előbb 100-zal szorozzuk, a nyert szorzatot pedig 5-tel — vagy ha az oszlopot 100 egyenlő részre osztjuk be — a számot előbb 5-tel kell szorozni, a nyert szorzatot 100-zal. És így tovább 5000-rel, 50000-rel. A szorzás ezen esetének elhagyása hézagot hagyna hátra, ajánlatos tehát ennek minél több példában való gyakorlata. A többi résznek elhagyása is mulasztás lenne, de tapasztalás szerint a most tárgyalt rész az, mely rendesen mellőztetni szokott.

Áttérhetünk ezek után az általános esetek tárgyalására.

Valamely szám szorzandó 64-gyel, akkor a kérdéses szám 64-szer egymás alá iratik, a leirt számok összege lesz a kívánt szorzat. Miként eszközöljük ez esetben az oszlop kiszámolását? Az oszlopot két nem egyenlő részre osztjuk, egyikben lesz a felvett számnak négyszerese, másikban annak 60-szorosa. Mindegyik részt külön kiszámoljuk, a nyert eredményeket összeadjuk. 64-gyel szorzunk, ha a számot 4-gyel szorozzuk és külön 60-nal, a két eredményt összeadjuk.

372 × 64

1488 ... ... a számnak 4-szerese.
22320 ... ... a számnak 60-szorosa.
23808 ... ... szorzat, azaz a két résznek összege.

528-czal szorzunk, ha a szorzandót 528-szor leírjuk, az ekként támadt oszlopot 3 nem egyenlő részre beosztjuk, olyformán, hogy az első csapatban a szorzandó meg legyen 8-szor, a másodikban 20-szor, a harmadikban 500-szor. A kérdéses számot tehát előbb 8-czal kell szorozni, azután 20-szal és végre 500-zal, a nyert szorzatokat pedig össze kell adni.

438 × 528

3504 ... ... nyolczszoros
8760 ... ... huszszoros
219000 ... ... 500-szoros
231264 ... ... szorzat

Könnyű már most a szorzást átalánosítani és rövidítésül a fölösleges 0-kat elhagyni, melyek az összeadásnál különben sincsenek befolyással, igy az előbbi példában:

372 × 64

1488 ... ... négyszeres
2232 ... ... 60-szoros
23808 ... ... szorzat.

Hátra van még annak tárgyalása, hogy a *szorzandó és szorzónak fölcserélése megengedhető*, azaz hogy ezen fölcserélés által a szorzat nem fog változni.

Az «Egyszeregy» alapján állíthatjuk, hogy 4×3 csak annyi mint 3×4, vagy $9 \times 7 = 7 \times 9$. Miként járunk el azon esetekben, midőn egyik vagy másik többjegyű szám? 673×856

annyi mint 856×673 levezetése némelyek szerint a szorzás befejezése által eszközöltetik :

856×673	673×856
2568	4038
5992	3365
5136	5384
576088	576088

A szorzatok egyenlősége mútatja az állítás igazságát ezen és egyéb esetekben.

A kérdéses igazságnak levezetése más módon is eszközölhető, mely inkább megközelíti az átalánosat.

$673 \times 856 = 673 + 673 + 673 \ldots$ 856-szor

azaz 673 leirandó 856-szor + jelekkel. Ily esetekben pontok által jelöljük a sort, a mennyiben 673-nak 856-szor való leirása igen hosszúra terjedne.

673 + 673 + 673 + ... 856-szor

1	1	1	⋮	⋮	⋮
1	1	1			
1	1	1			
1	1	1			
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
673-szor	673-szor	673-szor			

673 tehát leiratott 856-szor. Mindegyik 673-t felbontjuk egyesekre, és pedig 673 egyesre, azaz $673 = 1+1+1+1 \ldots$ 673-szor az 1-ek sorát függélyesen állítjuk a megfelelő 673 alá. Csekély gondolkodás meggyőzhet a következők helyességéről: deréknégyszög-alakú tért találunk betöltve csupa 1-kel, melyeknek összege adja a kívánt szorzatot. Az teljesen mindegy, mily rendben számoljuk össze az 1-ket, a fődolog, valamennyit betudni

az eredménybe. Az 1-knek két irányban való összefoglalása lesz fontos, egyszer a függélyes sorok 1-eit adva össze, más ízben a vízszintes sorok 1-eit, az eredmény mindkét esetben ugyanaz lesz. A függélyes sorok 1-eit adva össze, így számolunk: (1 + 1 + . . . =) 673 meg 673 meg 673 + . . . 856-szor. A vízszintes sornak 1-eit fog lalva össze (előbb az első, azután a második, harmadik . . . vízszintee sor) 1 + 1 + 1 + 1 . . . 856-szor = 856 meg 856 meg 856 . . . 673-szor azaz 673 × 856 az első összefoglalás eredménye 856 × 673 a második összefoglalás eredménye, melyek egyenlők tartoznak lenni, mert mindkét esetben ugyanannyi 1— foglaltatott össze csupán más más sorrendben. Tehát a fenti állítás igazságát a szorzás véghez vitele nélkül is ki lehet mutatni.

Mivel a szorzandót a szorzóval fölcserélhetjük, ezen számokat közös névvel jelölhetjük meg t. i. ezzel: „*tényezők.*“

Miként történik a tényezők fölcserélése akkor, midőn egyik tényező, a szorzandó, nevezett szám?

64 frt × 742

a csere itt természetesen a következőre vezet:

64 frt × 742 = 742 frt × 64 miután a szorzó nem lehet nevezett szám.

Három vagy több tényező is fordulhat elő, mely esetekben a sorrend szintén tetszésszerinti.

$$5 \times 4 \times 3 = 5 \times 12 = 60$$
$$5 \times 4 \times 3 = 15 \times 4 = 60$$
$$5 \times 4 \times 3 = 20 \times 3 = 60$$

Ennek megfelelőleg 7 × 15 szorzatot három tényező szorzatává lehet átalakítani: 7 × 5 × 3. Hasonlóan 572 × 40 = 572 × 4 × 10, mely esetben 572 szoroztatik 4-gyel és a nyert szorzat 10-zel, úgy mint a fentebbi példákban előadatott.

Két megjegyzést csatolok még e sorokhoz. Nem egyszer folyt már vita a fölött, valjon a szorzás megjelölésénél a szorzandót kell-e első helyre írni, utána a szorzót, vagy megfordítva. Azaz négyszer 5 frt irandó-e, vagy 5 frt négyszer

5 frt × 4 vagy 4 × 5 frt, —

azaz: az első hely a szorzót illeti-e, vagy a szorzandót? Nyelv-

tani szempontból a kiejtéssel megegyezőleg a szorzót illeti az első hely. Tizszer 3 $^{m}/$ tehát $10 \times 3\ ^{m}/$. Ez ellenében mások logikai érvet hoznak fel a megfordított leirás javára, tehát $3\ ^{m}/ + 10$, amennyiben a gondolkodás rendje szerint először kell kijelölni a tárgyat, mely többször veendő összeadandóul.

Második észrevételem a *szorzás* (ezzel együtt szorzandó, szorzó és szorzat) műszavak használatára vonatkozik. 30 évvel ezelőtt *sokszorozást* használtunk, a mely azonban mint hosszú műszó elejtetett, helyébe a *szorzást* fogadták el. Nem rég ismét jónak látták a sokszorozást újból befogadni, de már is akadtak, kik *multiplicatio*-t javasolnak. Addig is, míg a műszavak kérdése véglegesen el nem döntetik, rövidségért a *szorzás* kifejezést használtam.

Mendlik F.

ÉNEKGYAKORLATOK A POLGÁRI ISKOLÁK ALSÓ ÉS KÖZÉP OSZTÁLYAI SZÁMÁRA.

I. Vezér-elvek.

1) Egy melódiában (dallamban) háromféle hangmenetet lehet megkülönböztetni:

a) fokozatosan haladót,

b) ugrálót,

c) ugyanazon fokon állót.

2) Az első módot a hanglétra által tanulják a gyermekek, a másodikat az összhangzat hangjainak fölfogása által; a harmadik mód nem ad nehézségeket.

3) Hogy a növendékek három vagy több szólamu énekben értelemmel és öntudatosan részt vehessenek, szükséges, hogy nemcsak a hanglétrával, hanem az összhangzatok alkatrészeivel is, melyek a harmoniát (összhangzatot) képezik, megismertessenek.

4) Ezen ismeret az iskolában nem annyira az elmélet, mint inkább alkalmas gyakorlás által érendő el.

5) Ezen gyakorlatok eleinte egy összhangzat hangjainak egyenkénti megértetésében és énekeltetésében, később pedig több összhangból álló menetek begyakorlásából álljanak.

6) A növendékek a két vagy több szólamu énekeket csak a vezérkönyvből énekeljék.

II. A következő gyakorlatoknál már fel kell tenni:

a) hogy a növendékek már a megelőző tanításban a hangjegyek helyzetét és értékét,

b) a különböző, leggyakrabban előforduló hang- és ütemnemeket megtanulták.

III. Methodikailag összeállított összhangzati gyakorlatok.

A) *Összhangzatok C-dur hangnemben.*

1) A fő- (vagy alap-) összhangzat három helyzetben:

g.	5	8	3
e	3	5	8
c.	1	3	5

2) Az V. lépcső (vagy fok) hármas összhangzata háromféle változatban:

d.	5	3	1	egyenlő	2	7	5	
h.	3	1	5	«	7	5	2	
g.	1	5	3	«	5	2	7	*C*-durban

3) A IV. lépcső (vagy fok) hármas összhangzata háromféle változásban.

c.	5	3	1	egyenlő	8	6	4
a.	3	1	5	«	6	4	1
f.	1	5	3	«	4	1	6

4) A fő hármas összhangzat összeköttetése:

a) az V. lépcső (fok) hármas összhangzatával:

g g	5	5	5;	8	7	8;	3	2	3
e d	3	2	3;	5	5	5;	8	7	8
c h	1	7	1;	3	2	3;	5	5	5

b) a IV. lépcső (fok) hármas összhangzatával:

g a	5	6	5;	8	8	8;	3	4	3
e f	3	4	3;	5	6	5;	8	8	8
c c	1	1	1;	3	4	3;	5	6	5

5) A fő hármas összhangzat összekötése a IV. és V. (fok) két mellék hármas összhangzatával:

5	6	5	5	6;	8	8	8	7	8;	3	4	3	2	3
3	4	3	2	3;	5	6	5	5	5;	8	8	8	7	8
1	1	1	7	1;	3	4	3	2	3;	5	6	5	5	5

6) A II. lépcső (fok) hármas összhangzata;

a 5 8 3 egyenlő 6 2 4
f 3 5 8 « 4 6 2
d 1 3 5 « 2 4 6

7) A II. lépcső (fok) hármas összhangzata összekötve az előbbi gyakorlatok hármas összhangzataival:

8 2 8 7 8; 3 4 3 2 3
5 6 5 5 5; 8 2 8 7 8
3 4 3 2 3; 5 6 5 5 5
I II I V I

8) A III. lépcső (fok) hármas összhangzata;

h 5 8 3 egyenlő 7 3 5
g 3 5 8 « 5 7 3
e 1 3 5 « 3 5 7

9) Ezen hármas összhangzat összeköttetése ez előbbi hármas összhangzatokkal:

5 5 5 5 6 5; 8 7 7 8 8 8; 3 2 3
3 2 3 3 4 3; 5 5 5 5 6 5: 8 7 7
1 7 7 1 1 1; 3 2 3 3 4 3; 5 5 5 s így tovább
I V III I IV I
C G e C f C.

10) A VI. lépcső (fok) hármas összhangzata:

e 5 3 8 6
c 3 8 6 3
a 1 egyenlő 6 3 1

11) Ezen hármas összhangzat összekötése más hármas összhangzatokkal:

5 6 6 5 5 5; 8 8 8 8 7 8; 3 3 4
3 3 4 3 2 3; 5 6 6 5 5 5; 8 8 8
1 1 1 1 7 1; 3 3 4 3 2 3; 5 6 6 s így tovább
I VI IV I V I

12) A VII. lépcső (fok) hármas összhangzata:

f 5 4 7 2
d 3 2 4 7
h 1 egyenlő 7 2 4

13) Ezen hármas összhangzat összekötése más összhangzatokkal:

5 6 6 7 8; 8 8 2 2 8; 3 4 4
3 4 4 4 3; 5 6 6 7 8; 8 8 2
1 1 2 2 1; 3 4 4 4 3; 5 6 6 s így tovább.

14) A fő *négyes* összhangzat (septima összhangzat.)

f	7		4	2	7	5
d	5		2	7	5	4
h	3		7	5	4	2
g	1	egyenlő	5	4	2	7.

15) Ez összhangzat összekötése a hármas összhangzatokkal:

5 5 5 5 5; 8 7 8 2 8; 3 2 3 4 3
3 2 3 4 3; 5 5 5 5 5; 8 7 8 2 8
1 7 1 2 1; 3 2 3 4 3; 5 5 5 5 5
I V I V I

16) A VII. lépcső négyes összhangzata;

a	7		6	7	2	4
f	5		4	6	7	2
d	3		2	4	6	7
h	1	egyenlő	7	2	4	6

17) Ezen négyes összhangzat összeköttetése hármas összhangzatokkal;

5 6 6 5 5 5
3 4 4 3 2 3
1 1 7 1 7 1
I IV VII I V I.

18) Egy nagyobb példa különböző hármas és négyes összhangzatok alkalmazásával:

Kemény *G*. 5 5 6 5 4 3 2 1
3 2 4 3 2 1 7 1
1 7 7 1 5 5 4 3
I V VII V V I V I
7 7 7

Nagyon messzire vezetne, ha a kemény — dur — hanglétrának még többi négyes összhangzatát is fölvennök. Ha különben a

tanuló az említettekben magát kellőleg gyakorolta, akkor a többi már nem lesz nehéz.

B) *A lágy (moll) A hanglétrának összhangzatai.*

Miután a legfontosabb moll-összhangzatok már a dur-hangnemben is előfordultak s dalok moll-hangnemekben ritkábban fordulnak elő, a moll-hangnemekben írt gyakorlatokat következőkbe foglalhatjuk össze:

1) Az I. lépcső hármas összhangzata összekötve az V-ik lépcső hármas összhangzatával.

e	5	3	1		5	5	5		3	2	3		1	♯7	1
c	3	1	5		3	2	3		1	♯7	1		5	5	5
a	1	5	3;		1	♯7	1;		5	5	5;		3	2	3
					I	V	I.								

2) Az első lépcső hármas moll összhangzata összekötve a negyedik lépcső hármas összhangzatával:

5	6	5		3	4	3		1	1	1
3	4	3		1	1	1		5	6	5
1	1	1;		5	6	5;		3	4	3
I	IV	I.								

3) Az első lépcső hármas moll összhangzata összekötve a IV. és V. lépcső hármas összhangzatával:

5	6	5	5	5		3	4	3	2	3		1	1	1		
3	4	3	2	3		1	1	1	♯7	1		5	6	5		
1	1	1	♯7	1;		5	6	5	5	5		3	4	3	és	így tovább.
I	IV	I	V	I.												

4) Az első lépcső moll-hármas összhangzata összekötve a fő négyes összhangzattal:

5	5	5	5	5		3	4	3	2	3		1	2	1	
3	4	3	2	3		1	2	1	♯7	1		5	5	5	
1	2	1	♯7	1;		5	5	5	5	5;		3	4	3	.....
I	V	I	V	I											

C) *Példák kitérésekkel.*

Itt is elegendő néhány példa arra, hogy a tanulót egy új hangnem föllepésére szoktassuk. Csak a következő, leggyakrabban előforduló példákra szorítkozunk.

1) Az V-ik lépcsőbe és vissza:

	5	5	5	♯4	5	5	5	5	5
	3	2	1	1	2	♮4	3	2	3
	1	7	6	6	7	2	1	7	1
C:	I	V	VI	V	I				
			7	7	V	V	I	V	I
						7			

Ezen példák, valamint az előbbiek is, a többi fekvésben is gyakorlandók, úgy hogy az emelt és lejebbített hangfokok mind a három énekszólamban előforduljanak.

IV. Ezen gyakorlatok kivitele.

Összhangzatok és összhangmenetek egymásutánjában lehet:

a) egyszólamu;

b) kétszólamu;

c) háromszólamu gyakorlatokat elővenni.

Azon összhangzat vagy tört összhangzatok, melyek ezen gyakorlatokhoz anyagot szolgáltatnak, hangjegyekkel a tanító a hangjegytáblára írja és egy pálczikával az éneklendő hangjegyekre mutat.

A növendékek minden gyakorlatot előbb üteny nélkül, később egy adott rytmikus motivum szerint énekelnek.

A gyakorlatokat jegyezzék fel a tanulók hangjegyekkel füzetükbe; mi által azon szüneteket, melyek az énekórában igen szükségesek, czélszerűen betölthetik.

Ha ezen összeállított gyakorlatok cyklusát valamennyi hangnemben akarnók gyakorolni, úgy ezen eljárás — bármily hasznos volna is az különben — heti két órai tanítás mellett mégis egy

évnél többet venne igénybe, minthogy mellékesen még dalokat és egyházi énekeket is kell tanítanunk. Ezért váltakoztassuk a hangnemeket és vegyünk a „*C*"-dur (vagy alaphangnem) után majd egy „♯"-es majd egy „♭"-s hangnemet. Épen így váltakoztassuk az ütenynemeket is.

Az „*A*"-tól kezdve az 1-től 18-ig terjedő gyakorlatokon meg akarom mutatni, hogy valamennyi gyakorlati példát miképen kell kezelni:

Első példa:

A) 1.

A tanítványokat először a gyakorlat anyagával kell megismertetni. Ők csakhamar észreveszik, hogy az a hármas összhangzat különböző fekvéséből keletkezett, mely hármas összhangzat alkotó részei előttük már ismeretesek.

I. Egyszólamu gyakorlatok.

Énekeljétek először a hanglétrát! Énekeljétek a fő összhangzat hangjait 1, 3, 5, 8, fölfelé és lefelé!

Énekeljétek az összhangzatot hangjait azon sorrendben, a melyben én a pálczikával rájuk mutatok.

1. Az alaphangból kiindúlva:

motivummal:

a) 1 3 5, 3 5 8 5 8 3, 8 — 2/4

b) 1 5 3, 3 8 5 5 3 8, 8 — 2/4

c) 1 3 5 1, 3 5 8 3 5 8 3 5, 8 — 4/4

d) 1 3 3 5, 3 5 5 8, 5 8 8 3, 8 — 3/4

A tanítványok erre a következő gyakorlatot írják le:

1) *a*

Épen így állítandók elő hangjegyekkel az első szám alatti *b), c)* és *d)*-vel jelzett stb. gyakorlatok. Az utolsó üteny tetszés szerint rövidebb vagy hosszabb hangjegyekben, szünetjelekkel vagy azok nélkül adható.

2) A *közép* hangból kiindulva:

a) 3 5 1, 5 8 3, 8 3 5, $\widehat{8}$ — 4/4

b) 3 1 5, 5 3 8, 8 5 3, $\widehat{8}$ — 4/4

c) 3 5 3 1, 5 8 5 3, 8 3 8 5, $\widehat{8}$ — 3/4

d) 3 1 3 5, 5 3 5 8, 8 5 8 3, $\widehat{8}$ — 6/8

3) A *felső* hangból kiindulva:

a) 5 3 1, 8 5 3, 3 8 5, $\widehat{8}$ — 3/4

b) 5 1 3, 8 3 5, 3 5 8, $\widehat{1}$ — 3/8

c) 5 3 1 5, 8 5 3 5, 3 8 5 8, $\widehat{1}$ — 4/4

d) 5 1 3 5, 8 3 5 8, 3 5 8 3, $\widehat{8}$ — 2/4

II. Kétszólamu gyakorlatok.

Első soprán: 5 8 3 5

Második « 3 5 8 3

Alt: 1 3 5 8.

Énekeljen az *alt* a második *sopránnal* felfelé és lefelé:

3 5 8 3 3 8 5 $\widehat{3}$

1 3 5 8 8 5 3 1 — 2/4

Énekeljen a második soprán az alt hanggal felfelé és lefelé:

5 8 5 8 3 5 3 $\widehat{5}$

3 5 3 5 8 3 8 3 8 5

1 3 1, 3 5 1, 5 1 5, 3 — 3/4

III. Háromszólamu gyakorlatok.

Énekeljétek az összhangzat-sorozatot fölfelé és lefelé! Énekeljétek az összhangzat-sorozatot, a mint én reá mutatok.

A tanító mutatja a mint következik:

5 8 5, 8 3 5, 3 5 3, $\widehat{8}$
3 5 3, 5 8 3, 8 3 8, 5
1 3 1, 3 5 1, 5 1 5, 3 — $^4/_4$

Ugyan így visszafelé.

Második példa:

A) 18.

A gyakorlatok megértéséhez szükséges kérdések:

Melyik hangnem képezi e példa alapját? Melyik alaphangra van építve? stb.

Miről lehet ezt megismerni?

Nevezd meg a *G*-dur scala hanglépcsőit. — Nevezd meg a fő hármas összhangzatot a *G*-durban. — Olvassátok minden egyes hármas összhangzat jegyeit. — A tanulók olvassák:

az első vagy *g*, a harmadik vagy *h*, az ötödik vagy *d*, a hetedik vagy *fis*, a második vagy *a*, s így tovább.

Előgyakorlatok.

Énekeljétek a *G*-dur scálát (létrát) fel és visszafelé!

Énekeljétek a fő összhangzat hangjait 1 3 5 8. S most az *A)* 18. összhangzat gyakorlatai a következő sorrendben vétetnek elő:

I. Egyszólamu gyakorlatok.

1) Az alaphangból kiindulva:

a) 1 3 5, 7 2 5, 7 4 6, 1 3 5, 5 2 4, 5 1 3, 4 7 2, $\widehat{1}$ — $^2/_4$

b) 1 5 3, 7 5 2, 7 6 4, 1 5 3, $\widehat{1}$ — $^2/_4$

c) 1 3 5 3, 7 2 5 2, 7 4 6 4, 1 3 5 3, $\widehat{1}$ — $^4/_4$

d) 1 3 5 1, 7 2 5 7, 7 4 6 7, 1 3 5 1, 3 $\widehat{1}$ — $^3/_4$

2) A közép (tertia) hangból kiindulva:

a) 3 5 1, 2 5 7, 4 6 7, 3 5 1, 2 4 5, 1 3 5, 7 2 4,
$\hat{3}\hat{1}$ — 3/8

b) 3 1 5, 2 7 5, 4 7 6, 3 1 5, $\hat{1}$ — 2/4

c) 3 5 3 1, 2 5 2 7, 4 6 4 7, 3 5 3 1, $3\hat{1}$ — 4/4

d) 3 1 3 5, 2 7 2 5, 4 7 4 6, 3 1 3 5, $\hat{1}$ — 6/4

3) A felső (nyolczad) hangból kiindulva:

a) 5 3 1, 5 2 7, 6 4 7, 5 3 1, 4 2 5, 3 1 5, 2 7 4,
$3\hat{1}$ — 4/4

b) 5 3 1, 5 7 2, 6 7 4, 5 1 3, $\hat{1}$ — 2/4

c) 5 3 1 3, 5 2 7 2, 6 4 7 4, 5 3 1 3, $\hat{1}$ — 2/4

d) 5 1 3 1, 5 7 2 7, 6 7 4 7, 5 1 3 1, $3\hat{1}$ — 6/8

4) Váltakozva az alsó és felső hangból kiindulva:

a) 5 3 1, 7 2 5, 6 4 7, 1 3 5, 4 2 5, 5 1 3, 2 7 4,
$3\hat{1}$ — 3/4

b) 1 3 5, 5 2 7, 7 4 6, 5 3 1, $\hat{1}$ — 4/4

c) és *d)* mint fent egy hang ismételtetése által.

5) Váltakozva az alsó és középhangból kiindulva:

a) 3 1 5, 7 2 5, 4 6 7, 1 3 5, 2 4 5, 5 1 3, 7 2 4,
$3\hat{1}$ — 3/4

b) 3 1 5 1, 7 2 5, 4 7 6 4, 1 3 5, $3\hat{1}$ — 2/4

6) Váltakozva a közép és felső hangból:

a) 3 1 5, 5 2 7, 4 7 6, 5 3 1, 2 5 4, 3 1 5, 7 4 2,
$3\hat{1}$ — 6/8

b) 3 5 3 1, 5 2 7 2, 4 6 4 7, 5 3 1 3, $3\hat{1}$ — 4/4

A módosítás száma még nincs kimerítve, azonban az adot-

tak eléggé mutatják a tanítónak, mily változatosan vagy sokféleképen vihetők keresztül e gyakorlatok.

Énekeljétek:

a) az első soprán dallamát:

5 5, 6 5, 4 3, 2 $\widehat{1}$, — $^3/_4$

b) a második soprán dallamát:

3 2, 4 3, 2 1, 7 $\widehat{1}$, — $^3/_4$

c) az altnak dallamát:

1 7, 7 1, 5 5, 4 $\widehat{3}$, — $^3/_4$

II. Kétszólamu gyakorlatok.

1) A két soprán hangot egybevéve:

5 5, 6 5, 4 5, 2 $\widehat{1}$,
3 2, 4 3, 2 1, 1 1, — $^4/_4$

2) A második soprán egybevéve az alttal:

3 2, 4 3, 2 1, 7 $\widehat{1}$,
1 7, 7 1, 5 5, 4 3, — $^3/_4$

3) Az első soprán egybevéve az alttal:

5 5, 6 5, 5 4, 2 $\widehat{1}$,
1 7, 7 1, 5 5, 4 3, — $^6/_8$

4) A felső hang (a két soprán hang összhangzásából) alkalmazva:

a)

$\widehat{3\ 5}$	$\widehat{1\ 5}$	$\widehat{4\ 6}$	$\widehat{3\ 5}$	$\widehat{2\ 4}$	$\widehat{1\ 3}$	$\widehat{7\ 2}$	$\widehat{1}$ ‖
1	7	7	1	5	5	4	3 ‖

b)

$\widehat{3\ 5\ 3}$	$\widehat{2\ 5\ 2}$	$\widehat{4\ 6\ 4}$	$\widehat{3\ 5\ 3}$	$\widehat{2\ 4\ 2}$	$\widehat{3\ 1\ 3}$	$\widehat{7\ 2\ 7}$	$\widehat{1}$ ‖
1	7	7	1	5	4	4	3 ‖

c)

$\widehat{3\ 5\ 3}$	$\widehat{2\ 5}$	$\widehat{4\ 6\ 4}$	$\widehat{3\ 5}$	$\widehat{2\ 4\ 2}$	$\widehat{1\ 3}$	$\widehat{7\ 2\ 7}$	$\widehat{1}$ ‖
1	7	7	1	5	5	4	3 ‖

5) Az alsó hang (a második soprán és altnak összhangzásából) alkalmazva:

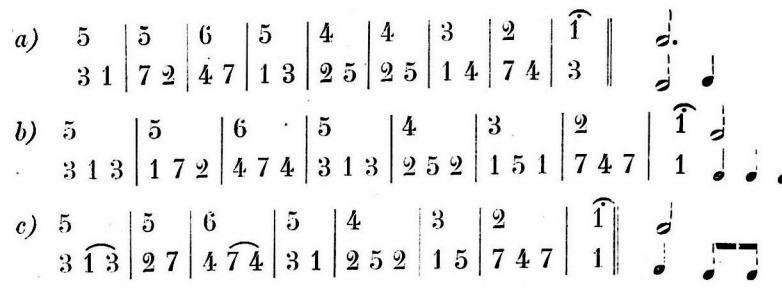

III. Háromszólamu gyakorlatok.

1) A példa, úgy a mint fenn, hangjegyekben jelezve van, először üteny nélkül, később ütenyezve, körűlbelűl a következő ritmikus alakban énekeltetik:

Az egyes ütenyekbe vagy két összhangzat — vagy egy ismétlődő összhangzat vehető.

2) A *soprán hang* egy octávával lejebb teendő s ez által *althang* lesz belőle.

3) Az *althang* egy octávával feljebb fordítandó s így *első soprán* lesz. Magától értetődik, hogy a hangok ilynemű meg fordítása csak azon tételekben fordulhat elő, melyek a kettős ellenpont szabályai szerint vannak szerkesztve.

4) Az *első soprán* hang figurálva:

5 3 5	5 2 5	6 4 6	5 3 5	4 2 4	3 1 3	2 7 2	1
3	2	4	3	2	1	7	1
1	7	7	1	5	5	4	3

5) A *második soprán* hang figurálva:

5	5	6	5	4	3	2	1
3 1 3	2 7 2	4 7 4	3 1 3	2 5 2	1 5 1	7 4 7	1
1	7	7	1	5	5	4	3

6) Az *alt* hang figurálva:

5	5	6	5	4	3	2	$\hat{1}$
3	2	4	3	2	1	7	1
1 3 1	7 2 7	7 4 7	1 3 1	5 2 5	5 1 5	4 5 4	3

7) Az *alt* hang *szünetel*, a két *soprán* énekel:

5 3 5	5 2 5	6 4 6	5 3 5	4 2 4	3 1 3	2 7 2	$\hat{1}$
3 1 3	2 7 2	4 7 4	3 1 3	2 5 2	1 5 1	7 4 7	1
1	7	7	1	5		4	3

8) Az *első soprán szüntel*, a második *soprán* és az *alt* énekelnek:

5	5	6	5	4	3	2	$\hat{1}$
3 5 3	2 5 2	4 6 4	3 5 3	2 4 2	1 3 1	7 2 7	1
1 3 1	7 2 7	7 4 7	1 3 1	5 2 5	5 4 5	4 7 4	3

9) A hangok egymásután egy úgynevezett szabad *kánonná* alakulnak. A három hang bármelyikével el lehet kezdeni. Például felhozhatjuk, midőn a dallamot az első soprán kezdi meg:

5 5	6 5	4 3	2 1	3 2	4 3	2 1	7 1
				5 5	6 5	4 3	2 1
1 7	7 1	5 5	4 3	5 5	6 5	4 3	2 1
3 2	4 3	2 1	7 1	1 7	7 1	5 5	4 3
5 5	6 5	4 3	2 1	3 2	4 3	2 1	7 1
		3 2	4 3	2 1	7 1		
		5 5	6 5	4 3	2 1	stb.	
		1 7	7 1	5 5	4 3		

Fölöslegesnek tartottam, az utóbbi háromszólamu gyakorlatokhoz még ritmikus gyakorlatokat függeszteni; a gyakorlott tanító az előbbi példák után könnyen föl fogja találni a legillőbb motivumokat. Végül látható az általunk felhozott példán, hogyan

keletkezik abból jól választott szöveg alkalmazása által egy tetszetős ritmus s ezzel együtt egészen új élet költözik a kis háromszólamu dallamba. Ehhez a 8, 2. zsoltárokat választjuk s a dallamot a leghasználtabb alakban teszszük le:

10. *Háromszólamu kánon.*

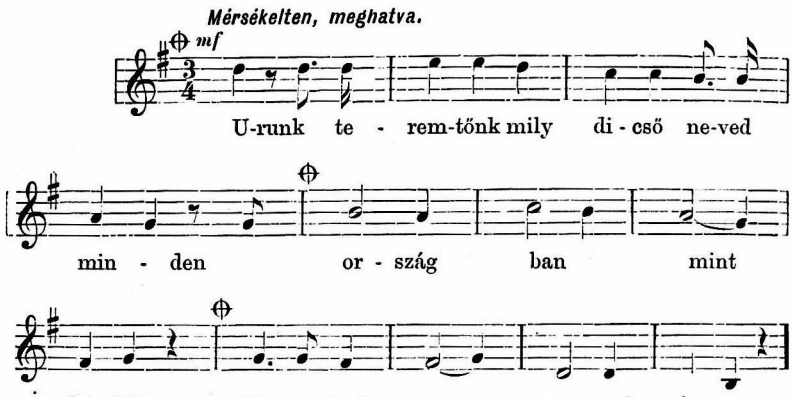

Ha ezen dallamot, mely a fentebbi három hang összetevéséből keletkezett, partiturába teszszük, akkor ugyanazon háromszólamu tételt nyerjük, mely eddig gyakorlati alapul szolgált nekünk, de most rythmikus alakban, azaz:

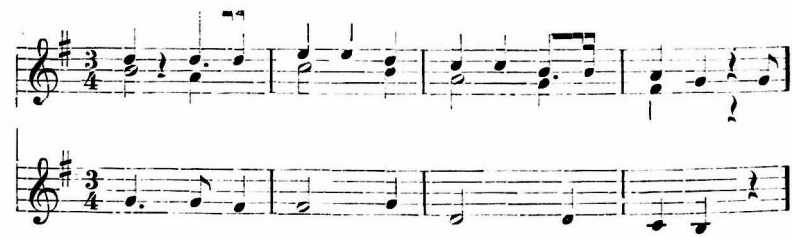

Ezen alakban, t. i. partiturában kellene minden kánont begyakorolni, ha az énektanítást egyáltalában öntudatosan és észszerűen akarjuk vezetni. És miért ne érvényesülhetne e feltétel az énekoktatásnál épen úgy mint a többi tantárgyaknál?!

WILDMANN *után.*

AZ ORSZÁGOS TANÍTÓI GYŰLÉS.

Az országos tanítói gyűlést illetőleg, mely f. évi aug. hó 12-ére hivatott össze, a vallás- és közoktatási miniszter úr a kir. tanfelügyelőkhöz 12196. sz. a. kiadott rendeletben a következő szabályzatot állapította meg:

1) Az országos tanítói testület képviseleti közgyűlése minden két évben egyszer hivatik össze Budapestre, rendszerint augusztus hóban, s minden ily gyűlés legfelebb nyolcz napig tart.

A gyűlés egybehívásáról a vallás és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.

Rendkívüli esetben a miniszter rendkívüli gyűlést is hívhat egybe.

2) Az országos tanítói testület képviseleti gyűlésére egyelőre az országban létező minden tanító-egylet egy képviselőt küld, azonban ezen ügy közelebbi rendezése után csak oly tanító-egyletek lesznek jogosítva egy képviselő küldésére, melyeknek alapszabályai, a fenálló országos törvények értelmében, a m. kir. kormány által jóváhagyattak és megerősíttettek.

3) A tanítói egyletek országos gyűlésére képviselőül csak nyilvános intézetekben működő elemi, felső nép- és polgári iskolai egyszersmind férfi tanítók választhatók.

Az ily képviselő titkos szavazattal csupán a kitűzött nagy gyűlés tartamára választatik, s e nemü megbizatása a gyűlés bezártával megszűnik.

A megválasztott képviselőnek megbízó levél adatik.

4) A tanító-egyletek képviselőin kívül a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kir. tanfelügyelők közül mindenkor 10—12-t kinevez, s ezeken felül meghívja az állami tanító- és tanítónőképezdék egy-egy képviselőjét, kik ott az országos tanító-egyletek képviselőivel egyenlő tanácskozási és szavazati joggal bírnak.

5) Az országos tanítói testület képviseleti közgyűlésének czélja az, hogy az országban létező különböző tanító-egyleteknek képviselőik által alkalmuk legyen egymással érintkezni, s ez alkalommal a népnevelés és oktatás körében felmerülő fontosabb elvi és eljárási kérdések megvitatása után véleményeiket egyeztetni és nyilvánítani.

6) A 2. 3. és 4. pontban kijelölt módon megalakúlt országos tanítói képviseleti közgyűlésnek feladata különösen tanácskozni és véleményt mondani:

a) Az 1868 ik évi XXXVIII. törvényben megállapított elemi, felső nép- és polgári iskolák körébe vont nevelés és tanítás előmozdítására tartozó ismeretek gyarapítására és ezek tanítása módszerére, s mindkettőnek a tanítók közötti átalános terjesztésére nézve.

b) Igyekszik módokat találni ez iskolák belső életére vonatkozó rendtartás és fegyelem gyakorlása módjának javítására.

c) A tanítási eszközök megválasztásán, javításán, s czélszerű módon való szaporításán és terjesztésén oly módon törekszik, hogy a tanító-egyletek e részbeli kívánságát meghallgatja, számbaveszi s esetleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter által itélete alá bocsátottakat megbirálja, s ez irányokban véleményeit nyilvánítja.

d) Ügykörébe veszi az Eötvös-alap kezelését, gyarapítását s az abból adható segélyek megállapítását s kiosztását.

e) Ügyrendjét a kiadott szabályok értelmében megállapítja.

Ügyköréből ki vannak zárva minden vallási és oly tanügyi politikai kérdések, melyeket a törvényhozás a népoktatási törvények által már felállított hatóságokra bízott, vagy a melyek feletti intézkedés jövőre is egyedül reá tartozhatik; nemkülönben a tanítónők ügyében eddig is ok nélkül folytatott, meddő viták;

az óvodák, gyermekkertek, emberbaráti intézetek felállítására, szervezésére, kormányzására tartozó mindennemű értekezések.

7) A 6. pont *a)*, *b)*, *c)* és *d)* betűi alatt átalánosan megnevezett ügyek körébe eső fontosabb tárgyakat és ezek részleteit, az ország különféle vidékein létező tanító-egyletek időről időre, belátásuk szerint kiválogatják, kérdésképen magok elé állítják, aztán saját körükben megvitatják, s úgy készített megállapodásaikat illetékes tanfelügyelőjök utján, az országos tanítói képviseleti gyűlés előtt legalább hat héttel a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felküldik.

A tanító-egyletektől e módon egybegyűlt kívánalmakat, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a közgyűlést megelőzőleg két héttel elébb egybejött előkészítő bizottságnak, a kitűzendő tárgyak egyeztetése, valamint a gyűlés tárgyaira nézve javaslattétel végett kiadja.

8) A 7. pontban megjelölt ezen előkészítő bizottság áll, a nagygyűlés bezárása előtt titkos szavazattal kijelölt 12—14 tanítóegylet részéről a beállandó nagygyűlésre megválasztott s a budapesti vagy a pestmegyei tanfelügyelő elnöklete alatt összeülendő képviselőiből.

A f. évi augusztus hó 12-én egy jövendő tanítói nagygyűlést előkészítő bizottság megalkothatására, az illető 12—14 tanítóegyletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter jelöli ki, melyek aztán megválasztott képviselőiket a fenebb kijelölt időben Budapestre felküldik.

9) Az előkészítő bizottság munkálatát a nagygyűlés megnyitása előtt 5 nappal a vallás- és közoktatási miniszterhez felterjeszti, a honnan az helybenhagyás után a miniszter által hozzáadandó tanácskozási tárgyakkal együtt, a nagygyűlés megnyitása előtt 2 nappal, a bizottság elnökségét vezető tanfelügyelőhöz beküldetik, ki azokat a gyűlést megelőző napon a gyűlés nagy tanácskozmányán eléadja.

10) Midőn az orsz. tanítói képviseleti nagygyűlés egybejő, korelnök vezetése alatt, saját kebeléből elnökét, alelnökét, és 2—3 jegyzőjét titkos szavazattal megválasztja.

Megalakúlván a gyűlés, a tanácskozás alá bebocsátandó tárgyakhoz képest szakbizottságait megválasztja.

Szakbizottságai következők lehetnek:

a) Nevelési (pædagogiai) szakbizottság,

b) tanítási és módszeri (didaktikai és methodikai) sz. b.,

c) rendtartási s fegyelmi sz. b.

d) tanítási eszközök és szerek, sz. b.

e) Eötvös-alap sz. b.

f) tanítói egyletek általános szervezetét tárgyaló sz. b. stb.

11) Az Eötvös-alapot e végre kiküldött 4—5 tagú bizottság a III. tanítói nagygyűlés bizottságától a közgyűlés átveszi; azután e végre 2 évre választandó kezelőbizottságot választ. A kezelés és a segélyosztás alapszabályait megállapítja. A tőke gyümölcsöztetését, esetleg valamely szilárd alapú és hitelű pénzintézetre bízza.

12) A szakbizottságok munkálatai a közgyűlés elé terjesztetvén, megvitattatnak s megállapíttatnak.

13) A gyűlés bezárta előtt az ország különböző vidékein levő tanító-egyletek közül 12—14 egylet titkos szavazattal a végett jelöltetik ki, hogy a bezárt közgyűlésre következő közelebbi orsz. gyűlésre a 8. pontban megnevezett előkészítő bizottságba képviselőiket ezek küldjék fel.

14) Az országos tanítói képviseleti közgyűlés megállapodásai, mint vélemények és javaslatok a gyűlés folyamáról vezetett jegyzőkönyvvel együtt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztetnek.

Ha a gyűlés bezártakor a jegyzőkönyv nem lenne készen, annak hitelesítésére az elnökök és jegyzők mellé 3—5 tagú bizottság küldetik ki.

15) A közgyűlés megállapodásainak és jegyzőkönyveinek közzétételéről a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.

16) A tanítói orsz. képviseleti közgyűlésre választott és küldött képviselőket, valamint a miniszter által ide kinevezett tanfelügyelőket és állami tanítóképezdei képviselőket, az utazás és gyűlés tartama idejére, annak idején megszabandó napidíj és utazási

költség illeti, ezek szabályszerű uti napló bemutatása mellett az állampénztárból fedeztetnek.

17) Minden ily nagygyűlés alkalmával az országos tanszermuzeumban taneszköz- és tanszer-kiállítás rendeztetik a végből, hogy a gyűlés tagjainak alkalmuk legyen mindennemű taneszközt szemlélet útján megismerni.

A közgyűlés tárgyait előkészítő bizottságba, a gyűlés megnyitása előtt két héttel, f. é. julius hó 28-ára meghivatnak a következő 14 tanító-egylet megválasztott képviselői, u. m. az aradvidéki beregmegyei, brassómegyei, budapesti, csongrádmegyei, debreczeni reform., délmagyarországi, sz.-fehérmegyei, kalocsavidéki r. kath., kolozs-dobokai, pécsi, pozsonymegyei, szepesi, zalamegyei tanítóegyletek képviselői.

Budapest, 1881. junius hó 30-án.

TREFORT.

FELHIVÁS!

A vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszterium f. é. 12196. sz. a. hozzám küldött rendeletében meghagyni méltóztatott: «hogy az országos tanítói nagygyülés f. é. augusztus hó 12-ki összejövetele alkalmával, az országos tanszermuzeum tárgyai szemlére kitétessenek, s esetleg a hazában készült a népoktatás körébe tartozó taneszközök és szerek ott kiállíttassanak.»

Ennélfogva teljes tisztelettel fölkérem a hazai könyvkiadó, tanszerkészítő s kereskedő urakat, hogy a rendezendő kiállításban a tanügy valamint saját üzletük érdekében résztvenni sziveskedjenek.

A tervezet kiállítás keretében tarttoznak:

a) mindazon tan- és segédkönyvek és taneszközök, melyek az elemi, felső nép- és polgári iskolák, valamint a tanító- s illetőleg tanítónőképezdék használatára szerkesztvék,

b) a Fröbel-féle gyermekkertek, s illetőleg kisdedóvodák használatára szánt taneszközök és vezérkönyvek,

c) az *a)* és *b)* pontban felsorolt intézetekben czélszerű butorbeli fölszerelések (természetben, mintákban vagy rajzokban.)

d) az összes népoktatási tanintézetekben, s illetőleg gyermekkertekben készült jeles tanulói munkák.

e) az iskolai, s népkönyvtárakban használható könyvek s butorok (természetben, mintákban, vagy rajzokban.)

f) egyes tanintézetek vagy egész tankerületek közoktatási viszonyait megvilágító statisztikai kimutatások, «Értesítvények», s az e czélra készült uj térképek stb.

g) a népoktatási tanügy administratióra vonatkozó kimutatások, s rokon munkálatok.

A kiállítandó tárgyak folyó hó 25—3-ig az «Országos tanszermuzeum» helyiségébe (Budapest «Köztelek») szállítandók, s ott Girokuti P. Ferencz, felügyelő úrnak d. e. 10—12 óra közt, vagy d. u. 3—5 óra közt átadandók. Minden szállítmányhoz egy részletes (az árak megjelölésével ellátott) jegyzék két azonos példányban melléklendő. Az egyik példányt, mely nyugtául szolgáland, Girokuti felügyelő úr írandja alá, és a kiállítónak szolgáltatja vissza. A másik példány a tárgyak elviteléig a tanszermuzeumban marad.

A tanszerkiállítás körülbelül egy hétig tart; a kiállított tárgyak annak bezárása után egy hét alatt a kiállítási helyiségből elviendők, az oda- és visszaszállítás az illető kiállítók költségén eszközöltetik.

Azon t. kiállítók, kik valamely taneszközt vagy könyvet a tanszermuzeumnak kívánnak adományozni fölkérem, hogy az illető tárgy czímét a jegyzékben csillaggal megjelölni szíveskedjenek.

Sem térdíj sem pedig egyéb kezelési díjak nem szabatnak ki; a beküldött tárgyak megbírálása, s kiállíthatásuk megállapítása az «Orsz. tanszermuzeum» állandó bizottságának, a helyek kijelölése, és a kiállítás berendezése pedig a felügyelőségnek tartatik fenn.

Budapest, 1881. julius 11-én.

Mayer Miksa,
mint az «Orsz. tanszermuzeum»
főfelügyelője.

A BUDAPESTI SUGÁRÚTI TANÍTÓNŐKÉPZŐ INTÉZET TÖRTÉNETÉBŐL.

(1880/81-ik iskolai év.)

Az intézetnek a mult évben czélba vett átalakítása ez évben tényleg kezdetét is vette, a mennyiben a polgári tanitónőképző I. osztályában már a három éves tanfolyam új tanterve szerint kezdődtek meg a tanítások. Ezen új tanterv meghagyja változtatás nélkül az egyes szakcsoportok tantárgyait; a mennyiben azonban ezek két év helyett most három évre osztattak be s ennek következtén a heti órák száma jelentékenyen megkevesbedett, az új tanterv meglehetős óraszámot juttathatott az idegen nyelveknek meg a rajznak és a zenének is. A polgári képző mindkét szakcsoportjára kötelező tárgyak közé a pedagógiához és iparoktatáshoz fölvette még e tanterv a következőket:

1) a magyar nyelvet és irálytant, 2) a franczia nyelvet, 3) a rajzot, 4) a gazdaság- és háztartástant. Rendkívüli vagy nem kötelezett tantárgyakul szerepelnek az angolnyelv és a zenetan. A tantárgyak ezen szaporítása mellett a heti órák száma mégis kevesebb, mint eddig volt.

Ezen tanterv a német, franczia és angol nyelveknek társalgás útján való gyakorlását is kitűzvén a polgári tanitónőképzőben, intézetünk tantestülete ez isk. év folytán két nyelvmesternővel szaporodott. *Gós-Dóra* genfi születésű nő a franczia, — *James Anna* angol születésű nő pedig az angol nyelvből ád ilynemű oktatást intézetünkben. Mindkét nyelvmesternő az intézetben benn lakik, s működésüknek már eddig is szép sikere tapasztalható növendékeinknek ez idegen nyelvekben való előhaladását illetőleg, annyival is inkább, mert intézetünkben a föntebbi években működött franczia és angol nyelvtanítónők is megmaradtak állomásaikon, s az említett nyelveket a rendes iskolai órákban ezek tanították. A mult isk. évben alapított *polgári gyakorló iskolának* második évi tanfolyama is megnyílt a jelen évben, s ez intézet ezen ága számára

két tanítónő neveztetett ki u. m. *Tavassy Mária* a nyelvi és történeti, *Turánszky Irén* pedig a mennyiség- és természettani szak tanítónőjévé. Az intézet ezen ága tovább fejlesztésének irányát határozottan kijelölte a nmélt. vallás és közokt. minister úr, 1880. decz. 15-én kelt. rendeletével, melyben kijelenteni méltóztatott, hogy «a polg. gyakorló leányiskola növendékei lehetőleg az intézetben mind benlakjanak, s így mintegy családi életet folytatva, minden tekintetben alkalmat szolgáltassanak a nevelőkké leendő képezdei növendékeknek a nevelőnői gyakorlat biztos megszerezhetésére.» Ezen rendelethez képest néhány gyakorló iskolai növendék ezen isk. évben már csakugyan benlakott az intézetben, kik meghatározott évi fizetésért, teljes ellátást és gondos nevelést, s a polgári iskola rendes tantárgyain kívül a zenében, s a német, franczia és angol nyelvben is alapos oktatást nyertek.

A tanítóképző tanári karának további kiegészítése is folytattatott ezen évben; a mennyiben ez évben kezdte meg működését intézetünkben *Pokorny Ottokár* a m. kir. műegyetem repetitora, mint a mennyiség- és természettan székére kinevezett rendes tanár. Ezen intézkedés következtében *Mendlik Ferencz* VI. ker. főreáliskolai tanár, ki mint óraadó több év óta sikeresen tanította nálunk az említett tárgyakat megvált intézetünktől. — A tanári testületről lévén szó, e helyen kell fölemlítenünk, hogy *Weber Ede*, a budapesti II. ker. állami tanítóképezde rendes tanára, ki mint óraadó több éven át szép eredménynyel tanította nálunk a gazdaságtant, ez év elején elhagyta intézetünket, s helyette az említett tantárgy tanítását *Stetina Ilona* vette át; továbbá hogy *Virágh Rózsa* ez évben ismét elfoglalta az elemi gyakorló iskolában tanítónői állását. — *Lakos Károlyné*, a háztartás vezetője s e szakban a növendékek gyakorlati oktatója, a fiumei állami elemi leányiskolához neveztetvén ki. Tanítónőül helyét *özv. Fränkl Ferenczné* töltötte be.

A jelen iskolai évben tehát még megvolt intézetünkben mind az elemi, mind a polgári tanítónőképezde; de a mennyiben a nmélt. vallás és közoktatási minister úrnak határozott czélja az, hogy jövőre intézetünkben a „*polgári tanító- és nevelőnőket képző intézetté*“ alakítandó polgári képezdét s a vele összeköttetésben levő benlakással egybekötött polgári gyakorló iskolát fogja minél teljesebben kifejleszteni: ennek következtében elrendelni méltóztatott, hogy a jövő 1881/82-ik isk. évre már ne vétessenek föl intézetünkbe növendékek az elemi képezde I. osztályába, sőt úgy intézkedett, hogy az elemi képezde jelen évi I. osztályának növendékei már a jövő iskolai évre más hasonlófokú intézetekbe osztassanak szét, s ehhez képest akkora, midőn elemi képezdénk jelenlegi II. osztályának növendékei tanfolyamukat nálunk bevégzik az *elemi képezde intézetünkben végleg megszűnjék.*

A polgári képezde jelenlegi 2-od éves növendékeire nem volt visszahatással az átalakítás, úgy hogy e növendékek a jelen évben a két éves tanfolyam tanterve szerint haladtak tovább s végezték be tanpályájokat. — Itt kell megemlítenünk, hogy az *orsz. nőiparegyesület* még a mult isk. év végén megszüntetvén *ipartanitónőképző iskoláját*, ennek a II. osztályt végzett növendékei számszerint 12-en a nmélt. vallás és közokt. minister rendeletére intézetünkhöz tétettek át, s a jelen évben itt végezték be az ipari szakra szükséges tanulmányaikat.

A képesitő vizsgálatok június hó második felében tartattak meg. A polgári képesítő vizsgálatokon az igazgatótanács tagjain kívül *Baranovszky Ignácz* V. ker. állami főgymn. tanár, *Berecz Antal*, a bpesti áll. felsőbb leányiskola igazgatója, dr. *Csiky Kálmán* egyetemi m. tanár, és dr. *Erődy Béla*, a VIII. ker. főreáliskola tanára voltak jelen mint kiküldött ministeri szakbiztosok, úgy a jelen mint a föntebbi iskolai években. Az ipari képesítőkön ministeri szakbiztosok voltak: *Keleti Gusztáv* kir. tan. s az orsz. rajztanárképezde igazgatója és *Éberling Antal* bpesti kereskedő.

Meg kell még itt emlékeznünk azon *iskolai ünnepről*, melyet a mult év történetében jelzett czélból ez évben is megtartottunk. A jelen isk. év első felében *Mária Terézia* dicső emlékű királynőnk emlékére ültünk ünnepet 1880. nov. 28-án a nagy királynő halálának százados évfordulója alkalmából, megünnepeltük azon magyar királynő emlékét, ki először adott a népnevelés ügyének hazánkban országos szervezetet. A felsőbb osztályok egyik növendéke Mária Terézia életrajzát olvasta fel, különösen kiemelvén a magyar nemzet kulturájának emelésére czélzó intézkedéseit; egy másik növendék a „*Ratio educationis*"-t ismertette. Alkalmi énekek és szavalatok egészíték ki az ünnepet. Befejezésül az igazgatótanács részéről, melynek több tagja jelen volt, *Ballagi Mór* intézett elismerő és buzdító szavakat a növendékekhez.

A jelen, mint az 1879/80-ik évre vonatkozó statisztikai adatokat a túlsó lapon közölt táblázatok tüntetik föl.

KÉPESITÉST NYERTEK.

Évszám	Elemi iskolára						Polgári iskolára						Ipar tanitásra					Franczia nyelvre			
	kitünő	jeles	jó	elégséges	elégtelen	összes	kitünő	jeles	jó	elégséges	elégtelen	összes	kitünő	jeles	jó	elégtelen	összes	kitünő	jeles	elégséges	összes
1880	7	22	2	—	5	36	8	12	6	4	5	35	7	2	1	—	10	2	1	—	3
1881	5	24	5	1	2	37	12	17	12	2	6	49	10	12	8	1	31	—	2	1	3

A növendékek létszáma és vallása.

Tanév	Benlakott				Bejárt				Elemi			Polgári		Vallásra nézve			Összesen
	ingyen	félfizetéssel	egész fizetéssel	összes	ingyen étkezéssel	havi segélylyel	segély nélkül	összes	I.	II.	III.	I.	II.	róm.-kath.	ref. és evang.	izraelita	
1880—81	44	30	18	92	20	8	10	38	17	39	37	16	21	83	32	15	130